

T. B. M. M.

Gizli Celse Zabıtları

22 Nisan 1338 (1922)

Münderecat

	Sayfa
1. — ZAPTI SABIK HÜLÂSASI	274
2. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAD	274
1. — <i>Düveli mutelifeye verilecek cevabi nota hakkında.</i>	274:292

Cilt : 19

32 nci İnifcat, 2, 3 nci Celse

OTUZ İKİNCİ İNİKAT

22 Nisan 1338

İKİNCİ CELSE

REİS : Reisi Sanî Rauf Beyefendi

KÂTIPLER : Hakkı Bey (Van), Enver Bey (İzmir)

REİS — Celseyi küşat ediyorum.

Efendim, Hariciye Vekili üç müttefik devletin 15 Nisan 1338 tarihiyle Büyük Millet Meclisi Hükümetine gönderdiği mütareke ve şeraiti sulhiye notasına cevaben ihzar ettiği notayı Heyeti Aliyenize arz edilmek üzere Makamı Riyasete göndermiş bulun-

yor. Bunun evvelemirde hafiyyen müzakeresi arzu ediliyor. Heyeti Alinizce hafi müzakeresinin icrasını muvafık görürseniz lütfen ellerinizle işaret buyurunuz. İttifakla hafiyyen müzakeresi kabul edildi.

Celsemiz hafiye inkilap etmiştir.

Zaptı Sabık Hülâsası okunacaktır.

1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI

YIRMİ ALTINCI İNİKAT

13 Nisan 1338 Perşembe

BİRİNCİ CELSE

Reisi Sanî Rauf Beyefendinin tahtı riyasetlerinde bilinikât zaptı sabık hülâsası kıraat ve aynen kabul olundu. Ahvalî maliye hakkındaki müzakereye devam olunarak teneffüs için celse tatil olundu.

İkinci Celse

Rauf Beyefendinin tahtı riyasetlerinde bilinikât müzakereye bir müddet devam edilip müzakere kâfi görüldükten sonra takrirler kıraat olundu. Verilen takrirlerden Çorum Mebusu İsmet Beyle Rüfekasının varidatı cedide lâyhalarından Muvazenei Maliye Encümeninde bulunanların derhal Meclisin içti-

mai atisinde müzakeresine başlanmak üzere Heyeti Umumiyeye sevkleri ve ruznamedekilerin her şeye teroihan ve müstacelen müzakereleri ve verilen takrirlerin Muvazenei Maliye Encümenine havalesiyle haklarında âcilen beyanı mütalaa edilmesi mealindeki takriri kabul edilip her gün öğleden evvel ve sonra olmak üzere içtimaa karar verilip celseye nihayet verildi.

Reis
Reisi Sâni
Rauf

Kâtip
İzmir
Enver

Kâtip
Van
Hakkı

REİS — Zaptı Sabık hülâsası hakkında mütalaa var mı?... Kabul edenler.. Zaptı sabık hülâsası kabul olundu.

2. — MÜZAKERE EDİLEN MEVAD

1. — *Düveli Mutelifeye verilecek cevabi nota hakkında.*

REİS — Efendim, Heyeti Aliyenizce münasip görülürse bir taraftan cevabi notanın heyeti umumiyesini burada müzakere edelim, diğer taraftan da Encümen bu nota hakkında tahkikatını icra etsin. Muvafık ise, Encümene havale edelim. Müzakeresini tensip buyuranlar lütfen el kaldırsın. Kabul edildi efendim.

HÜSEYİN AVNİ BEY (Erzurum) — Usulü müzakere hakkında bir şey arz edeceğim.

REİS — Buyurun.

HÜSEYİN AVNİ BEY (Erzurum) — Efendiler, şimdi elimize verilen şu cevabi nota dört beş sahi-feden ibaret bir şeydir. Bunu okumak, bunun ince-liklerine vukuf etmek; Heyeti Vekile bunu bir hafta-da işleye, işleye çıkardı. Bunun hakkında ceffelkalem olsun söz söylemek için zannediyorum ki iki saat olsun düşünmek lâzımdır. Bunu lâyıkı veçhile müda-veloi efkâr edip salim bir yola gitmek için müsaade ederseeniz lütfen müzakeresini iki saat sonraya bira-kalım. Zannediyorum ki efendiler, bana cevaben Hü-kümet çıkıp diyecek ki bu cevap geç kaldı, her hal-de bu akşam gitmek lazımdır demesinler. Şimdiden

emri vakii kapatayım da yarın müzakere edelim. Onlar bir hafta tuttular biz de bir gün tutalım, yarın birden bire bunun müzakeresine geçeriz. (Yarın tatildir sesleri) Yani yarın 23 Nisandır, tatildir, obirisi güne kalsın, imali fikredelim. Görüşelim, söyleyeceğimizi söyleyelim. Her halde böyle birden bire cevap vermiyelim. Belki daha müzakere salim bir surette cereyan eder. Böyle emri vakileri Meclisten çıkarmayalım.

REİS — Müsaade buyurunuz. Riyasetin evvele-mirde vazifesi Hükümetin teklif ettiği ve Heyeti Aliyenizin hafi müzakeresini kabul ettiği nota suretini evvele-mirde Heyeti Aliyenize arz etmektir. Bundan sonra müzakerenin tehiri talep edilir, kabul edilir o başka şey. Şu halde evvele-mirde notanın metni Heyeti Aliyenize arz edilecektir ve edilmelidir. O halde buyurunuz efendim.

İtilâf Devletlerinin 15 Nisan 1922 Tarihli Notasına Verilecek Cevap Müsveddesi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, 5 Nisan 1922 tarihli notasına cevaben Fransa, Büyük Britanya, İtalya Hükümetleri tarafından gönderilmiş olan 15 Nisan 1922 tarihli müşterek notayı aldığı beyan ile kesbi şeref eder.

Üç Devlet Hariciye Nazırlarının hâr ve samimi surette şarki karibde sülhün teessüsü arzusunu beyan eylediklerine ve diğer taraftan müttareke teklifi dahi ancak Asyayı suğrayı muslihane bir surette tahliye ettirmek maksadıyla yapıldığına göre Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti müttareke ile beraber tahliyenin vukuunu takip edilen maksatların netayici mantıkryesine daha mutabık görmüş ve 5 Nisan 1922 tarihli cevabi notasıyla harbin ihtimali avdetini roffeylemek maksadını takip eden Düvelî müttefikanın noktai nazarına tevfiiki hareket ettiğini zanneylemiştir.

Filvaki 23 Mart 1922 tarihli müttareke notasında üç Devlet Hariciye Nazırları muhasematın derhal tatilini musırrane tavsiye ederken «Şarki karibde sülhu jade etmek ve yeniden can ve mal zayi etmeden Asyayı suğranın tahliyesi için teklifatta bulunabilmek» maksadını takip eylediklerini beyan ediyorlar. 26 Mart 1922 tarihli esasatı sülhiye notasında dahi müttarekenin «Yunan Kuvvetleri tarafından Asyayı suğranın sureti muslihane tahliyesini ve bu havalinin mecmuu üzerinde Türk hâkimiyetinin jadeten tesisini temin etmek niyeti sarıhasıyla yapılmış olduğu» zikredilmektedir.

Bunlara zamlımeten Büyük Britanya Hariciye Nazırı Lord Gürzon teklif edilen müttareke kabul edildiği halde bunu, Yunan Kuvvetlerinin tedricen Anadoluyu tahliyelerinin takip edeceğini 30 Mart 1922 tarihinde Lordlar Kamarasında beyan eylemişti.

Bu silsilei beyanatı nazarda tutan Türkiye halkı müttareke ile beraber Anadolu'nun tahliyesinin de bilâmehfil başlayacağını ümit etmekte iken maatteessüf 15 Nisan 1922 tarihli tebliği ahlinde Düvelî müttefika müttareke ile beraber derhal tahliyeyi kabul edemiyecüklerini ve tahliyeyi şerahi sülhiye heyeti umumiyesinin kabulüne talik eylediklerini bildirmişlerdir.

Yunan Hükümetinin «Müzakeratın başlamasından evvel bu kabil bir şartı kabulden imtina etmesi ve harbin Trakya'da yeniden başlayabilmesi» gibi Düvelî muazzamanın hâr ve samimi sülh arzularına bilfiil muhalefeti ve dihan efkârı umumiyesi karşısında ağır takbihleri ve ithamları davet edecek olan harekâtı Düvelî müttefikanın tahliyenin talikına sebep olarak göstermiş olmalarını burada münakaşa etmekten Hükümetim içtinap etmek ister. Her halde mezkûr sebepler tahliye hususundaki Türk noktai nazarının sülh menafiline ve adli hakka ne derece muvafık olduğunu isbat etmektedir.

Yalnız Hükümetim şurasını te'yide lüzum görür ki bir zamanlar pek zengin ve mamur olan arazi meşgûlede Yunan Ordusu her gün geçtikte şimdiiye kadar yaptığı yangınlara, tahriplere yenilerini ilâve etmekte ve dökülen masum islâm kanlarını yeni kurbanlarla tezyit eylemektedir.

Yunan işgalinin Türk topraklarında yıktığı harobeler ve müreffeh ehali islâmiyeye mucip olduğu na kabili tasvir fecayi İznir ve havalisini ziyaret eden bütün bitaraf ecnebilerle birlikte Salibi Ahimer mu-rahtıhaslarının dahi tahtı şehadetindedir. Hıristiyan ekaliyetleri himaye etmek hususundaki mesaii insaniyeleri malûm olan Düvelî müttefikanın Yunan işgali altında inleyen müsliman ekseriyetlerini bedbaht talilerine daha bir müddet terketmek ve uzaktan seyirci kalmak isteyeceklerine Hükümetim inanmak istemez. Bu ümit ile Düvelî müttefika Hariciye Nazırlarını tahrik eden hissiyatı insaniyeye muracaat ederek talisiz ve masum islâm kardeşlerimizi bir an evvel hasmın tahammülsüz ve zalımane idaresinden kurtarmalarını ve kendi niyet ve maksatları veçhile müttarekeyi tahliye ile takip ettirmelerini Hükümetim musırrane rica eder.

Vatandaşlarını bir an evvel hasmın pençesi zül-mundan kurtarmak azmüradesiyle müttarekeyiç olan

Türkiye halkının tahliyeyi şeraiti sülhiye heyeti umumiyesini kabulden sonra talika muvafakat etmemekte ne derece mazur olduğunu Düveli müttefikanın suhuletle teslim edeceğini Hükümetim kaviyyen ümit eder.

Hükümetimin tahliye hususundaki noktai nazari kabul olunduğu takdirde 26 Mart 1922 tarihli notadaki davete imtissalen şeraiti sülhiyeyi berayı tetkik murahhaslarını göndermeğe âmade olduğunu evvelce de bildirmek şerefini ihraz etmişim. Ancak mezkûr şartlar arasında Büyük Britanya Başvekilinin 1918 de «Türkiye'yi paytahtından veya ırkan ekseriyeti hâkime ile Türk olan Trakya ve Asyayı suğrannın zengin ve meşhur arazisinden mahrum etmek için harp etmiyoruz.» yolundaki resmi ve aleni teminatına ve müttelik devletler Hariciye Nazırlarının fikirlerinde daima hazır bulundurdıkları ve tekliflerini istinat ettirdikleri prensiplere muhalif cihetler vardır. Mamafih «Türkiye'nin kuvvetli ve müstakil bir mevcudiyeti milliyeye tekrar iptidar edebilmesine müsaade edecek kuvva ile Türk Millet ve Devletini kendilerine ait addedilebilecek topraklarda tekrar iade etmek ve müslümanlara en munsifane bir tarzı idare temin eylemek vesaire gibi 26 Mart 1922 tarihli notada zikr olunan prensipler Türkiye halkının listihsalı için bunca fedakârlıklar ihtiyar eylediği gayelerden ayrı bir şey olmadığına göre işbu prensiplere uymayan şeraiti sülhiyenin ana göre tashih olunacağından ve binnetice şeraitin heyeti umumiyesi üzerinde mutabakat hasil olacağından Hükümetim kat'ı ümit etmek istemez.

Türkiye halkı kendine ait topraklarda müstakil ve emin yaşamaktan ve şimdiye kadar serbestçe terakki ve inkişafına mani olan siyasi, adli ve iktisadi zencirlerden kurtulmaktan ve hristiyan milletlere tabii görülen hukuktan sırf müslüman olduğu için mahrum edilmemekten başka bir şey arzu etmediğini Hükümetim bir defa daha tekrara müsaadenizi rica eder.

Filhakika harbi umumiye girmek yüzünden İmparatorluklar vüsatındaki memleketterden mahrum edilmek suretiyle mağlup devletler arasında en ağır cezaya duçar olan Türkiye halkının meşru ve mütevazı olan berveçhi balâ gayeleri Düveli müttelikaca esas itibariyle kabul edilmiş iken tahliyeyi şeraiti sülhiye heyeti umumiyesinin kabulüne talik etmenin şeraiti sülhiyeyi tespit için geçecek aylar zarfında düşünene Anadoluda teçdidî muhasemat iktidarını vermektен ve her türlü ihrazdan âri bir surette Türk

lere aidiyeti teslim olunan araziye müstevlilerin müte-madi ve mütezayit tecavüzleri altından islâm namusu ve kan ve malının heder olmasına fırsat ihzar eylemekten başka bir netice veremeyeceğine Hükümetim kanidir. Hususiyile şeraiti mezkûrenin kısmı mübimi yalnız Düveli muazzami müttelikayı alâkadar eylediğinden Hükümetim bu husustaki hak münakaşasını tahdit için düveli mezkûrenin Anadolu'da bir Yunan istilâ ordusu bulundurmağa ihtiyacı olmadığı itikadındadır.

Şurasını da beyana lüzum görürüm ki Düveli müttelikaca şeraiti sülhiye heyeti umumiyesinden hangilerini noktai hususiyeye telâkki eylediklerini tasrih etmemekle Hükümetimi tereddüde duçar eylemiştir.

Filhakika muhtelif noktai nazara göre muhtelif içtihatlarla ve tefsirlere mütehammil olmasından naşi bu tarzı takdim dahi mahzur ve mucibi münakaşadır. Bütün bu münakaşat ise İslâm ahali üzerindeki barı işgalin temadii ızırabatını mucip olacaktır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti tahliye hususundaki talebi esasının büyük bir mkyasta tatmini hakkındaki beyanattan müteşekkik olmakla beraber mülâhazatı anife sevkile mütareke ve tahliye-ye aynı zamanda başlanması lüzumunu tekrara kendini mecbur görmüştür. Şu kadar var ki: Muhaberat ile geçecek zamanları hafzetmek ve yeniden mal ve can zayi etmeden sülha vasıl olmak emrinde ileri sürülen muhtelif noktai nazarin filhakika kabili telif olup olmadığını şifahen müzakere ile hal ve tayin etmek ve muhtacı tenvir olan noktalar üzerinde doğrudan doğruya anlaşabilmek maksatlarıyla evvelâ ihzari şekilde görüşmek ve zemini itilâf bulunduğu takdirde derhal sülh müzakeratına mübaşeret eylemek üzere sahibi salâhiyet murahhaslarımızı tespit olunacak tarihte İzmit şehrinde Düveli müttelikanın sahibi salâhiyet murahhaslarıyla buluşmağa âmade olduklarını Hükümetim namına arz ederim. Ve bu teklife muvafakat olduğu takdirde murahhaslarımızın isimlerini bildirmek üzere işarını rica ile kesbi şeref eyleyim.

21 Nisan 1338

Türkiye Büyük Millet
Meclisi
Hariciye Vekili

REİS — Hariciye Encümeni mazbatası geldi, o da okunacak.

Riyaseti Celileye

Heyeti Vekilece tanzim ve Hariciye Encümenine tevdi olunan işbu cevabi nota müsveddesi Encüme-

nimizce bittetik merbut takrirdeki tadilat ile kabulü ekseriyet tarafından karargir olmuş ve berayı müzakere Heyeti umumiyyeye arz ve takdim kılınmıştır.

Hariciye En. Reisi	Hariciye En M. M.
Cemal	Veliüddin
Kâtip	Aza
	Sivas
	Vasif
Aza	Aza
Saruhan	Soysallı
İbrahim Süreyya	İsmail Suphi
Aza	Aza
Maraş	Mardin
Tahsin	Derviş

REİS — Hariciye Vekili Beyefendi bu bapta söz söylemek istiyorlar. (Müzakere açmıyoruz sesleri) Hariciye Vekili Beyefendi berayı müzakere Meclise arz ettiğini tebliğ ettim ve müzakeresi için Heyeti umumiye karar verdi. Hüseyin Avni Bey tehirini talep etti, fakat henüz okunmamıştı, okunduktan sonra müzakerenin ademi devamına dair Heyeti muhteremece bir karar verilmediğinden Riyaseti aksî karar verinceye kadar devam eder. O itibarla Hariciye Vekili izahat verecek ise buyursun.

HÜSEYİN AVNİ BEY (Erzurum) — Hariciye Vekili Bey benim teklifime karşı söyleyebilir yoksa heyeti umumiyesi hakkında söyleyemez.

REİS — Heyeti umumiyesi hakkında da söyleyebilir, sizin teklifiniz hakkında da söyleyebilir. Zati âlinizin sözü vardır, Yusuf Kemal Bey beyanı mütalaa ettikten sonra sizin teklifinizi de reye koyarız.

YUSUF KEMAL BEY (Hariciye Vekili (Kastamonu) — Heyeti Vekile tarafından tanzim edilmiş olan nota Heyeti Celîlenizin manzuru oldu. Nota gayet muvazzahtır. Bunda takip edilen maksatlar aşikâr görülüyor. Onun için zannetmem ki uzun uzadıya maruzatla başınızı ağırtmağa ihtiyaç olsun. Esas maksat tahliyede ısrar, tahliye talebinde ısrar ederken Devletlerin notalarındaki mübayenetleri göstermek ve tahliye teahhur ettikçe onun müslümanlar üzerinde mucip olacağı hasaratı ve zararları tatad etmek, daha doğrusu hasımlarımızın bize karşı cihanın hissi insanisini tahrik için kullandıkları silâha mukabil biz de pek haklı ve pek makul olarak silâh kullanmak istemek, birinci nokta budur. İkinci nokta; kendileri tahliyeyi şeraiti sülhiyenin heyeti umumiyesinin kabulüne talik etmiş oldukları için o noktayı da alıp şeraiti sulhiyenin heyeti umumiyesi hakkında sözler söyledik, betahsis bazıları zikredilmiş gibi gö-

rünüyor. Fakat dikkat buyurulursa onun hakkında da söylenilen sözler umumîdir. Yani söylediğimiz sözler bakılacak olursa Misakı Millî muhteviyatı esas itibariyle hemen tekrar ediyor. Onların bize şeraiti sülhiye üzere teklif ettikleri şeylere yine heyeti umumiye, esas itibariyle cevap veriliyor. Bir nokta belki biraz müphem, gizli kalıyor. Fakat o noktayı da bir kelime ifade eder. Yani ordumuz meselesi, orada da Türkiye halkını kendine ait topraklarda emin ve müstakil yaşamak ve o sözü hem boğazlar meselesine karşı bir sözdür, hem de orduya ve kuvvetimize karşı bir sözdür. Çünkü ordumuz olmazsa, bir kuvvetimiz bulunmazsa orada serbest bulunmazsak elbette ve elbette bu memlekette serbest yaşayamayız. Onun için heyeti umumiye itibariyle arz ettiğim gibi kendilerinin dermeyan ettiği şeraite mukabele ediliyor, Sonra bu mukabele deniliyor ki siz verdiğiniz şeraiti sülhiye notasında gerek arzu olarak, gerek prensip olarak şunu, şunu söylüyorsunuz. Tabii şeraiti sülhiye notasında manzuru âliniz oldu. Şunu istiyoruz, şunu istiyoruz diyorlar. Eğer bu istediklerine bakacak olursak Yunanlılara taalluk eden kısmını harice bırakınız, öbür tarafta hemen bize de sorsalar biz de bunu istiyoruz. Malûmu âliniz kuvvetli bir Türkiye'ye ait olan topraklarda kuvvetli bir Türkiye istiyorlar. Sonra bizimle onlar arasında tekrar muharebatın başlamamasını istiyorlar. Bunlar bizim de arzularımızdır. Fakat bu arzuların netice olarak çıkartıkları şartlar hiç uymuyor. Onun için kendilerine diyoruz ki prensipleriniz bizim prensiplerimize tevafuk ediyor. Onun için karşı karşıya gelip de konuşacak olursak ve böyle notalarla kendilerimizi iğfalden ise serbestçe konuşacak olursak bizim arzular sizin arzularınızdır ve binaenaleyh bizim arzularımıza muvafıktır ve onların netayiçi mantıkî olarak bizim taleplerimiz olmak lâzım gelir. Veyahut haliniz meydana çıkacaktır, bu gayet nazikâne söyleniyor. Bu itibarladır ki zarurî olarak İzmit'te ihzarî bir konuşma istiyoruz. konuşma neticesinde itilâf hasıl olacak olursa şeraiti sülhiyeye geçeriz. İtilâf hasıl olmayacak olursa artık böyle notalarla vesaire ile vakit geçirmeğe hacet kalmaz. Allah ne takdir ettiyse, ne yapılmak lâzım geliyorsa yapılır, notanın ruhu budur. İcaberse diğerlerine cevap veririm.

HÜSEYİN AVNİ BEY (Erzurum) — Efendim; şu nota okunurken pek zayıf yazılmış ve bütün mehtalibimizi inceden inceye göstermiş gibi görünüyor efendim. Bendeniz demin de arz ettiğim gibi böyle siyasi kelimelerin altında mana ve mefhum itibariyle muhtacı tefsir şeyler vardır. Biz de buna nüfuz ede-

lim. Meselâ başlangıç iyi gitmiş - kendi içtihadıma göre - son notada velev ihzarî bir surette olsun İzmir'te görüşelim deniyor. Zannedirim bu evvelki notanın kuvvetini kudretini düşürüyor. Binaenaleyh bunun Meclisçe de münakaşası lâzımdır. Bizim evvelki notayı ve Avrupalıların notalarını karşı karşıya koyarak onlar ne demek istiyorlar, biz ne diyoruz? Bunu münakaşa etmemiz lâzımdır. Zannedirim Heyeti Vekile arkadaşlarımızın nüfuz edemediği noktalara içimizde nüfuz edecekler bulunur. Çünkü içimizde onlardan daha siyasî düşünceli arkadaşlarımız vardır. Onların da fikirlerini almak için isticâl etmiyelim. Millet hayatiyle, mukadderatiyle, tarihiyle oynarken çocuk mektepte kıraat okur gibi bir kıraat, altında alt tarafından bunu demek istiyoruz demeyelim. Bunun hakkında arız amik düşünmek lâzımdır. Heyeti Celilenizden istirham ediyorum, bu müzakereyi tehir edelim. Gece veya münasip zamanlarda arkadaşlarımız üçü beşi oturur onlar da Heyeti Vekile gibi birer birer grup teşkil ederler. Ya tasvip ederler veya şu, şu şekillerde daha iyi olur diyerek bizi tenvir edin derler. Daha iyi olur. İstirham ederim bunun müzakeresini bir gün daha tehir edilsin, siyasetler

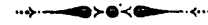
böyle görüldüğü gibi değildir. Ben bunun içerisinde pek incelikler görüyorum, bunlara nüfuz etmek isterim.

REİS — Efendim, Hüseyin Avni Beyin bir teklifi ve Çorum Mebusu Dursun Beyin aynı maalde bir takriri vardır. (Yarın olmaz, öbür gün sesleri).

YUSUF KEMAL BEY (Hariciye Vekili) (Kastamonu) — Efendim, fevkalâde ehemmiyetli bir işte Meclisi Âlinizin istediği gibi beyanı mütalaat etmesi tabii lâzımdır. Yalnız öbür güne kadar talikte de zannedirim mahzur vardır. Madamki yarın yevmi mahsustur, içtima yoktur, onun için tensip ederseniz bir saat veya iki saat sonra içtima ederiz. (Çok doğru sesleri).

REİS — Efendim Çorum Mebusu Dursun Beyin takriri, Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Beyin teklifine karşı Hariciye Vekili Beyefendi iki saat veya bir saat tatili münasip görüyorlar ve bunu teklif ediyorlar. Bu teklifi kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Ekseriyetle bir buçuk saat tehiri müzakere münasip görüldü.

Bir buçuk saat sonra içtima etmek üzere celseyi tatil ediyorum.

ÜÇÜNCÜ CELSE

Mebdei Müzakerat : 1,45

REİS : İkinci Reisvekili Rauf Beyefendi.

KÂTİPLER : Hakkı Bey (Van).

REİS — Efendim, celse küşat edildi.

İtilâf Devletlerinin 15 Nisan 1922 tarihli notasına verilecek cevabî nota üzerindeki müzakereye devam edilecektir : Söz Şeref Beyin.

ŞEREF BEY (Edirne) — Efendim; 5 Nisan 1922 tarihli nota ile başlayan bu müzakerat; daha ilk notanın metnini okuduğumuz zaman bunun içinde hüsnü niyet mündemiç olup olmadığını anlarız. O vakit bendeniz düşünmüştüm; fakat âlemi siyasette yapacak ve daima yapmayacağı işi yapacağım diye söylemek ve yapacağı işi gizlemek olduğuna nazaran siyasî notalar; daima, her tarafa çekilen lâstikli sözlerle yazılır - bu bir kaidedir - o zaman Heyeti Vekilenin buna cevaben yazupta buraya arz ettiği nota-

da siyasî bir lisan kullanılmıştı. Bu sefer verilen cevaba yazılan şu notayı bendeniz okudum ve şaşır-dım. Bu, siyasî bir lisan ile yazılmış bir nota değildir.

Çünkü siyasî nota bu lisan ile yazılmaz. Fakat bu maksadı müdafaa ve ifa için gayet güzel yazılmış ve gayet güzel tasvir edilmiştir. Çünkü notanın muhteviyatının birincisi, doğrudan doğruya onların bize tebliğ ettiği cihatın mütenakız görülen nokatını izah, ikincisi, doğrudan doğruya propaganda, yani davamızı propaganda şeklinde onlara göstermek; üçüncüsü, bence gayet güzel ve katî sözü söylemiş olmaktır. Çünkü İngiliz'ler Yunan'lıların kuvvetini takviye etmek ve taarruz edecek bir hale getirmek gibi bir-

takım işler yaptıklarını duyuyor ve işitiyoruz. Daima İngilizlerin siyaseti ötedenberi bildiğimiz veçhile «... İhtimali yoktur. Onun için böyle uzun uzadıya münakaşat ile gûya başladığımız davada günden güne sulh sözleri memleketin içerisine girecek ve gûya asabımızın günden güne bir taraftan gevşemek, diğer taraftan da hiç na kabili inkâr olan birtakım hain propagandalarında yol almak ve bizi nasıl olsa bir zaafa bırakarak istedikleri gibi birtakım ümitlerdir ki bunları bir çok istihbaratlarda işitiyoruz.

Şimdi böyle uzun müzakere, münakaşa etmekten ise katî surette söylemek, ki efendiler; siz ne diyorsunuz? Biz şarkı karibde sulh ve müsalemetsi tesis etmek istiyoruz, artık cihanda sulh olsun... Âlâ : Biz, İslâm âlemi de diyoruz, ki biz de onu istiyoruz. Kasap oğlu değiliz, ki adam kesmekle meşgul olalım, biz de yuvamızı şenlendirmek istiyoruz, sizin istediğiniz bizim istediğimize tevafuk ediyor. O halde arada ne var? Arada şimdi böyle uğraşmaktansa, gel karşıma beyefendi; söyle istediğini, belki haklısın; çünkü verdiğin birinci notada sen Türkiye'yi canlı, hür, müstakil olarak kendi topraklarında yaşatmak gayesini besliyorsun, diyorsun; bunu diyen, karşımızdaki... Teklif ettiği şeraiti sülhiyeyi tutmuyor. Bu nota onu gösteriyor ve iyi gösteriyor, imanen, sarahaten, zımnen gayet iyi gösteriyor efendim.

İkincisi; efendi, bu müzakere ile ne olacak? Madamki sulh istiyorsun gel karşıma; ben de söyleyeceğimi söyleyeyim, sen de söyleyeceğini söyle, belki anlaşırız. Notada lafız itibarıyla bir iki yere itiraz ediyorum: Birincisi; diyorum ki dördüncü sahifede: «vüsatındaki memleketlerden mahrum edilmek suretiyle mağlup devletler arasında en ağır cezaya duçar olan Türkiye halkının...» Bendeniz Devlet ve millet için cezayı kabul etmiyorum. Bu «ceza» yerine «en ağır zararlara» olmalı... Çünkü kabahat etmedik ki bize bir ceza versin. Onun için zarara tebdili istirham edeceğim.

İkincisi; «hristiyan ekalliyetleri himaye etmek hususundaki mesaili insanfiyeleri...» Bendeniz onu insaniyetkâr bir mesaili olarak kabul ve arzu etmiyorum. «İnsanfiyeleri» kelimesini oradan kaldırıp yalnız «mesaileri» denince nota tekemmül etmiş olur. İşte şimdi yani perdeyi nikabı yüzünden atacak ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin rüşti siyasetini isbat edecek veçhile yazılmış bir vesika bir eserdir, bu, gayet güzel yazılmıştır. Yalnız bu iki kelimenin tashihi için bir takrir taaddim ediyorum.

HASAN FEHMİ BEY (Gümüşhane) — Bendeniz Şeref Beyefendinin ikinci defa olarak Meclisi

Âlinize arz ettikleri iki kelime üzerine arz edecektim. Sözlerimden sarfinazar ediyorum, çünkü Şeref Beyefendi izah buyurdular. «Mesaileri» şeklinde tashihiyi teklif edecektim.

LÜTFİ BEY (Malatya) — Efendim; bendeniz, bu notanın son fıkralarında hem bir tezat ve hem de bizim için bir çok mehaziri dai ahval hissediyorum. Tezat hangi noktada olduğu, evvelâ bunu teşrih edeceğim: Bunların bize, evvelki tebliğ ettikleri notada diyorlar ki: «filhakıka Yunan Hükümeti ...» diyor. Esasen teklif bu olduğuna göre şimdi bizim cevabı notamızda ne diyoruz; «Şu kadar var ki muhaberat ile geçecek zamanları... derhal sulh müzakeratına mübâşeret eylemek üzere sahibi salâhiyet murahhaslarımızın tespit olunacak tarihte İzmit şehrinde Düveli müttetikamı sahibi salâhiyet murahhaslarıyla buluşmağa...» vesaire. Şimdi demek oluyor ki biz, bu şeriatî sülhiyenin hututu esasîyesini zımnen kabul etmiş oluyoruz, yalnız nokatı muhtelifte üzerinde imali fikrederek nokatı muhtelifeyi anlaşmak üzere bunlardan salâhiyettar murahhas istiyoruz. Nokatı muhtelifte ise, esasatı sülhiyenin hututu esasîyesinden teşaaup edebilececek nokattır. Binaenaleyh; yalnız bu nokatı muhtelifeyi halletmek üzere heyeti murahhası istemek doğru değildir. Sonra esasen bunların bizi tabî tutmak istedikleri oyalama siyasetinden, talik siyasetinden son derecede içtinap etmek lâzım gelecek iken biz şimdi bunlardan salâhiyettar mümessiller istemek suretiyle meseleyi büsbütün talik etmiş olacağız. Zira bunlardan birisi murahhas tayin edecek on beş gün sonra, birisi tayin ettirm gelecektir filân diyecek, böyle bilmem ne dereceye kadar doğru olabilir. Bu ihzari konferansı buraya iki ayda toplanmayacak efendiler... Halbuki bunlar bizi öteden beri bir talik siyasetine tabî tutmak istiyorlar. Biz elimizle kendi boynumuza bu talikı takmış olacağız. Bunun için biz bu tarz ile böyle yalnız nokatı muhtelifte üzerinde imali fikretmek ve yalnız nokatı muhtelifeyi anlaşmak için murahhaslar istemekliğimiz doğru değildir. Yalnız esasatı sülhiye için murahhas isteyelim. Yoksa yalnız nokatı muhtelifte üzerinde imali fikretmek ve bunları neticelendirmek için bir heyeti murahhasa isteyelim. Bu olmazsa aylar geçecek, bizde istedikleri altı ay mütarekenin dört beş ayı geçecek ve bir şey neticelenmeyecek. Binaenaleyh her halde bu son fıkraların tashihi lâzımdır.

REİS — Efendim tashihi için bir takrir verecek misiniz?

OSMAN NURİ BEY (Bursa) — Sureti tahririni nasıldır, ne gibi yazılmalıdır,

LÜTFİ BEY (Malatya, devamlı) — Şimdi efendim bu hayati bir mesele olduğuna nazaran tashih edilmelidir. Sureti tadilde Heyeti Murahhasayı nokatı mühimmeyi halletmek için istemiyeceğim. Esasatı sulhiye üzerine tespit edilecek olan nokatın bizce şayanı kabul olanlarına kabul şayanı kabul olmayanlarını ret ile, bu suretle tashih edelim. Eğer buna Heyeti Celileniz müsaade ederse bu akşam noktai nazarımı tespit eder ve yarın Heyeti Celilenize arz ederim. Çünkü Heyeti Vekile bir hafta uğraştı, çalıştı bize gönderdi. Ben ise yarım saat evvel notayı elimine aldım. Böyle hayati mühim bir maksat karşısında bir dakikada yazmam doğru olamaz ve yazıp veremem. Mahaza bunu yarına bırakırsanız bu akşam noktai nazarımı tespit eder ve yarın Heyeti Celilenize arz ederim. Bu hususun Makamı Riyasetten reye konmasını rica ederim.

REİS — Efendim, evvelce reye konu.

LÜTFİ BEY (Malatya) — Yalnız takdim edeceğim hulâsanın yarına talik edilip edilmemesi meselesini reye koymanızı rica ederim.

MUSTAFA TAKİ EFENDİ (Sivas) — Düveli mutelifenin bize verdikleri notada şöyle deniyor. «Fihakika Yunan Hükümeti müzakerat başlamadan evvel bu kabil bir şartı kabulden imtina edebilir.» Yani tahliyeyi kabulden imtina edebilir. Kabulü halinde ya tahliyeyi ledelikiaz yine harbe başlamak üzere kıtaatı harbiyesini Trakya'ya nakletmesine mümanaat etmek imkânsız olur diyorlar. Halbuki Anadolu'ya tahliye etmek meselesiyle (Eski nota sesleri) ... İmkânsız olur diyorlar. Halbuki Anadolu'yu tahliyeye sebep olan kuvveti Yunan kıtaatı askeriyesinin tekrar Trakya'ya nakline mani olabilir zannederim. Eğer bizim ile muhasematın, muharebatın devamını arzu etmiyorlarsa Trakya'ya nakline de mani olabilirler. Şu halde buraya bir cevap verilmesi lâzım gelirse bu en son cevabı notada yoktur. Şimdi bizim vereceğimiz notada cevap verilmemiş olduğu anlaşılıyor. Bendeniz bir şey anlayamadım. Yani biz diyebiliriz ki siz Trakya'ya nakline de mani olabilirsiniz isterseniz. Böyle bir kaydın bu cevabı notamızda bulunması lâzımdır. Burada meskûtu anhtir. Burasını Hariciye Vekilinden soruyorum. Bir de efendim son notamızın üçüncü sayfasında «Hükümetimin tahliye hususundaki noktai nazarı kabul olduğu takdirde 26 Mart 1922 tarihli notadaki davete imtisalen şeraiti sulhiyeyi berayı tetkik murahhaslarını göndermeye âmade olduğunu evvelce de bildirmek şerefini ihraz etmiştim.» Yani şunları vaat ile Başvekilin beyana-

tiyle tezat var diyoruz. Halbuki onların bize tebliğ ettikleri şeraiti sulhiyede öyle bir şart yoktur. Anadolu'yu biz tahliye ettirmeyeceğiz demiyor bu adamlar. Tahliye ettireceğiz diyorlar. (Trakya sesleri) Yalnız Trakya hakkında ise Anadolu'ya yazılmamalıdır. Baksanıza «Trakya ve Asya'yı Suğranın zengin ve meşhur arazisinden mahrum etmek için harbetmiyoruz.» Bu sözünüze muhaliftir teklifiniz, halbuki bu muhalif değildir. Burada Anadolu'yu tahliye ettirmeyeceğiz demiyor. Anadolu'yu tahliye ettireceğiz diyorlar. Bir de efendim Lütfi Beyin son ihzarı konferans teşkili hakkındaki sözlerine bendeniz de iştirak ediyorum.

ÖMER LÜTFİ BEY (Amasya) — Bendeniz efendim «ceza» kelimesinin «zarar» kelimesine tēbdilini söyleyecektim. Bendeniz burada yok iken Şeref Bey söylemiş, sözümden sarfınazar ettim.

REİS — Başka söz isteyen var mı?

EMİR PAŞA (Sivas) — Efendim, Düveli itilâfiye şeraiti mütareke ve Anadolu'nun derhal tahliyesini kabul etmiyorlar. Yunan bunu kabul etse bile ordularını Trakya'ya nakletmekten mümanaat etmiyorlar. Sonra sulh şeraitinin heyeti mecmuasının kabulünü müteakip nokatı hususiyenin müzakere, münakaşa hakkı mahfuz kalmaz şartıyla tahliye tarihi ileriye alınabileceğinden ve tahliyeye-mübaşeretten bahsediyorlar. Bendeniz yalnız şu cihetten nazarı dikkatinizi celbetmek isterim ki : Herhalde sulh şeraitinin, heyeti mecmuasını kabulden evvel tahliye teklifini kabulden imtina ediyorlar. Sonra yine şeraiti sulhiyenin heyeti umumiyesini kabulden sonra yani noktai hususiyenin müzakeresini kabul ediyorlar. Binaenaleyh dermeyer ettiğimiz tahliye şeraitinde ısrar etmekle beraber sulha müteallik bir ihzarı şekilde müzakereyi kabul ediyorlar. Bendeniz diyorum ki mademki şeraiti sulhiyenin heyeti umumiyesi hakkında bir şey söylemeksizin ihzarı şekilde müzakereyi kabul ettikten sonra şeraiti mütarekeden olan Anadolu'nun tahliyesi hakkındaki ısrarımızı muvafık bulamıyorum. Bunda ısrar yani mütareke şeraiti olmak üzere kabul ettiğimiz Anadolu'nun tahliyesi meselesinde ısrar, iki suretle bendenizin fikrime dokunan cihetlerini arz edeceğim, ki birisi bu tahliye meselesine ısrarda bizim için acaba aczi ima etmez mi? İkincisi, biz mademki mütareke şeraiti, şeraiti sulhiyeyi müzakere etmek için ihzarı bir surette müzakere kabul ediyoruz. Biz de mütarekenin şeraitinde kabulü esası mahfuz kalmak şartıyla bazı hususatının müzakere edilebileceği suretinde bir kayıt bırakmak

istiyorum. Mademki şeraiti sulhiyenin ihzarı bir surette müzakeresini kabul ediyoruz ve bunun için murahas da göndereceğimizi söylüyoruz. Mütarekenin tahliye şeraitinde ısrar etmeyerek kendilerinin şeraiti sulhiyenin heyeti mecmuasını kabulden sonra bir takım hususî nokatı münakaşayı kabul ediyorlar. Mütareke şeraitinin ... Aynı suretle bazı nokatı münakaşa ve müzakere edebileceğimiz ümidini vermekte hiç bir beis görmüyorum efendim. Bu Trakya şeraitinin şeyini de müzakereye yol bırakarak mademki müzakere ihzarıdır, bunu da o zamana bırakalım diyelim. Bu tahliye meselesinde aynı hakla biz bunları ne vakit olsa tahliye ettireceğiz. Fakat sulha oturmadan Düveli itilâfiyeye bunda ısrar etmek acaba bir zaaf tevlit eder mi? Yani sulh yapmamak gibi bir fikir işrap etmesin, bendenizin maksadım budur. Mademki müzakeremiz ihzarı olacaktır. Bu cihetle de kendi fikrimizi tamamiyle ortaya koymak doğru bir şey değil, kendilerinin koyduğu kuyut ve şurut gibi bu ciheti de biz müzakere edebiliriz mealinde bir şey yazmak lâzımdır ve bu suretle tespit etmek lâzım gelir. Diğer cihetlerine bir sözüm yoktur. Yalnız mütareke şeraiti olmak üzere tahliye esasının ısrarı meselesi bendenizi biraz düşündürüyor. Mademki bu müzakere ihzarıdır, ihzarı olacağına göre burada ısrar kaydı koymak doğru değildir. Bu ısrar kaydında bir defa Yunanlılara tahliye ettiremeyeceğimiz gibi bize bir zaaf tevlit eder, bunda ısrar etmemek fikrindeyim. Diğer cihetlerine bir şey söylemiyorum. Mamafih bendeniz bir şey yazabilirim. Fakat bu müddette yazılamaz. Arkadaşlar da bunun müzakeresini bugün kabul ettiler. Bu cihetlerde herkes fikrini, mütalâasını beyan etmek lüzumunu hissediyorsanız ki lâzımdır, en hayati meseledir. Bu mesele hakkında herkes fikrini beyan etmek her halü kârda lâzımdır. Bu böyle anı suretle olamaz. Bendeniz teklif ediyorum. Hiç olmazsa yirmi dört saat sonraya kalsın, zararı yok, herkes de mütalâasını beyan etsin, çünkü mühim meseledir.

ABİDİN BEY (Lâzistan) — Muhterem arkadaşlar, bendeniz bütün arkadaşlar gibi bu cevabı okudum. Bütün cevaplarda onlar bir şey anlatmak istiyorlar. Biz de anlamadığımızı gönderiyoruz. Fakat yalnız Ömer Lütfi Beyin şaysinden dolayı aşk ve hararete geldim ve söz istedim. Şu kadar var ki; den sonra gelen kelimeler o kadar güzel bir bombadır ki onlara o kadar iyi bir fişektir ki son derece... Hani bu harbe striknin vermek gibidir. Arkadaşlar bunu yazan gayet iyi yazmıştır ve bunu kim yazmış ise doğrudan doğruya tebrik ederim. Arkadaşlar bu böy-

ledir. Çünkü şu aşağıdaki son fıkraların tamamiye kabulünüzü rica ederim.

REİS — Efendim Hariciye Encümeninin bu bapta mütalâası var mı?

VELİ BEY (Burdur) — Aynen kabul ediyoruz, Encümen namına.

REİS — Efendim, Hariciye Encümeni aynen kabul ediyor ve bu bapta mazbatasını Meclise arz ediyor. Hariciye Vekili Bey evvelce âzayı kiram tarafından ilâve ve tebdili hakkında bildirilen bazı nokat hakkında malûmat verecektir.

YUSUF KEMAL BEY (Hariciye Vekili) (Kastamonu) — Efendim, arkadaşlardan biri (Hıristiyan ekalliyetleri himaye etmek hususundaki mesâii insanıyeleri) cümlesinden (insaniye) kelimesini kaldırıp (mesâisi) suretine kalbi, diğer (mahrum edilmek suretiyle mağlup devletler arasında en ağır cezaya) cümlesinden (cezaya) kelimesini kaldırıp yerine (zarara) kelimesi koymak hususunu teklif etti. Eğer Hariciye Encümeni bunun tebdili muvafık görürse biz bunda Hükümet namına bir mahzur görmüyoruz. Vakıa bunlar maksadı mahsus ile konmuştur ve aletimya konmamıştır. Malûmu âliniz mesâii insaniye denmeyipte yalnız mesâii denirse kuvvetli bir tenkit vardır. Yani siz yalnız onlar için çalışıyorsunuz. Bu ise insanidir, değildir oradan bahsolunmuyor, bu var, sonra malûmu âliniz mağlup devletler arasında en ağır cezaya kelimesi, onlar daima kullanıyorlar ve zikrediyorlar. Mağlup oldunuz cezanızı çekmelisiniz diyorlar. Biz onun için koyduk, mamafih ceza kelimesinin yerine zarar kelimesinin konmasında ve mesâii insanıyeleri cümlesinden insaniye kelimesinin kaldırılmasında biz arkadaşlarca mahzur görmüyoruz. Eğer Hariciye Encümeni arkadaşlarımızı da iltihak buyurlarsa ilâve edilebilir ki zaten Hariciye Encümeniyle Heyeti Celileniz arasındadır.

Sonra Ömer Lütfi Beyefendinin fikirlerinden heyeti murahasayı yalnız nokatı hususiyenin tefriki için istiyorlarmış gibi bir şey anladım, halbuki bizim maksadımız o değil. Malûmu âliniz okunduğu vakit görünüyor; heyeti murahasayı nokatı hususiyenin tefriki için istemiyoruz. Biz diyoruz ki siz böyle bir şey istemiştiniz ve bize heyeti umumiyesini kabul ettiğiniz anda tahliyeye başlattıracağız diyorsunuz. Fakat aynı zamanda nokatı hususiyenin münakaşası mahfuz kalmak üzere diyoruz. Burada müphem olarak bir şey yapılmamıştır. Acaba bizim anladığımız gibi o heyeti umumiye dediğiniz şeyler bir takım cüzümler midir ve o cüzümlerin her biri bir noktadır.

hususiyeye midir ve binaenaleyh müphem olarak irat ettiğiniz filân, filân değil müphem olarak irat ettiğiniz nokatı hususiyenin münakaşası bizim noktai nazarımızdan bütün heyeti umumiyesini intaç edebilir mi, edemez mi? Bunlar gayri muayyen kalıyor. Yalnız bunu söylerken biz burada bir lakırdı söylemek istiyoruz, bu cümlede en mühim olan odur. Düveli müttefika şeraiti sulhiye heyeti umumiyesinden hangilerini nokatı hususiyeye olarak telâkki ettiklerini tasrih etmemekle Hükümetimi tereddüde duçar etmiştir. Biz sarahaten söylüyoruz ki bizce nokatı hususiyeye demek şeraiti hususiyenin heyeti umumiyesini teşkil eden noktaların her biridir demektir. Meselâ Trakya meselesi bizim noktai nazarımıza göre bir noktai hususiyedir. Kapitülasyonlar bizim noktai nazarımıza göre bir noktai hususiyedir, Boğazlar meselesi bizim noktai nazarımıza göre bir noktai hususiyedir, demek istiyoruz. Yalnız girizgâh olmak için, çünkü ihzarî bir konferansa davet ediyoruz ve ihzarî konferansa davet... Onların bizden istedikleri şeyi yapmıyoruz. Onlar bize demişlerdi ki murahhaslarınızın isimlerini bildiriniz, biz murahhaslarımızın isimlerini bildirmiyoruz. Çünkü yukarıda söylediğim veçhile biz onlara ne dedik, evvelki notamızda yukarıdan aşağıya kadar tadat ettiğimiz sizin tarafınızdan kabul edildiği takdirde murahhaslarımızı göndereceğiz. Şimdi bunun için bu ihzarî konferansa bir girizgâh yapmak için. Zaten yukarıda söyledik, dedik ki : Sizin prensiplerinize bizim kaidelerimiz arasında fark yoktur. Onun için karşı karşıya gelirse mademki prensiplerde fark yoktur, o halde sizin tayin ettiğiniz şeraiti sulhiyenin bizim istediğimiz şeraiti sulhiyeye inkılâp edeceğini ümit ederiz diyoruz. Bir de bu girizgâhla diyoruz ki bunu tayin etmemeliğimiz içtihatla, tefsirde tereddütleri ima ediyor. Bu tereddütleri izale için ihzarî konferans istiyoruz. Binaenaleyh ihzarî konferans istemek nokatı hususiyeyi tayin ettirmek için değil, açık arz ediyorum, ihzarî konferansı istemek bunların asıl maksatlarına vakıf olmak ve oyunlarını ortadan kaldırmaktır. Çünkü milletin, çünkü memleketin uzun uzadıya böyle şeylere tahammülü yoktur. Biz bir an evvel ne yapmak lâzım gelirse, Cenabı Hak neyi takdir ettiyse o mukadderatı görmeye mahkûmuz ve mecburuz. Ha; bazı arkadaşlar dediler ki : İhzarî şeklinde olmasın, zannederim Sivas Mebusu Mustafa Efendi söylediler, ihzarî şekilde olmasın da katî şekilde olsun dediler. Halbuki katî şekilde konferansa oturmak bizim pek işimize gelmez, fikirlerini iyice anlamadan evvel, zaten Lord Gürzon bu bizim sülhumuz hakkında ce-

reyan edecek devreyi üç devreye ayırmıştır. Kendi noktai nazarına göre : Biri mütareke devresi, diğeri mukaddematı sulhiye devresi, üçüncüsü sulh muahedesidir. Bize evvelâ mütareke yaptırmak sonra mukaddematı sulhiyeyi kabul ettirmek ondan sonra da uzun sürecek, malûmu âliniz muahede yapılacak. Yalnız bunları kabul etmekle muahede bitmiş olmayacaktır. Bilirsiniz reddettiğimiz Sevr muahedesini dört yüz şu kadar maddedir. İçinde kıyamet kadar meseleler vardır. Teferruat vardır. Onun için üçüncü devre uzun sürecektir. Biz şimdi bu devrelere ya bir dördüncü aevre daha ilâve etmek veyahut onların mukaddematı sulhiye devresini biz evveleminde ihzarî konferans devresine kalbetmek istiyoruz. Onun için ihzarî konferans demekteki maksadımız budur. Hatta Efendi Hazretlerinin fikrini tatmin için dedik ki ihzarî konferansta bir zemini itilâf bulunacak olursa o konferans katî konferansa inkılâp eder. Onun için ihzarî konferansı bir maksadı mahsusla binaen istedik. Sonra Sivas Mebusu Mustafa Efendi Hazretlerinin Loidcorc'un Trakya'ya ait ibaresine olan itirazı, malûmu âliniz bu gibi meselelerde birinin sözü gibi nakledilirken aynen nakledilmesi lâzımdır. Onun içindir ki biz Trakya'dan ve Anadolu topraklarından, İstanbul'dan bahseden sözü aynen naklediyoruz. Fakat bu maddedeki maksadımız, müşevviki lehimize doğrudan doğruya Trakya olduğu zahirdir. Sonra Emir Paşa Hazretleri tahliye hakkındaki ısrarı muvafık bulmuyorum, buyurdular, sebep olarak da bizim aczimizi işrap eder dediler. Halbuki biz tahliye hakkında ısrar etmekle diyoruz ki siz mademki bize karşı mal, can zayi etmeden tahliye ettireceğiz dediniz, öyle ise tahliye ettiriniz diyoruz. Biz tahliyede ısrar etmekle, cihana karşı sizce de müsellemlen olan tahliye keyfiyetinin harp ile meydana gelmesinden sulh ile gelmek evlâdır diyoruz ve bunda ısrar etmekle zaafımızdan ziyade kuvvetimizi göstermek istiyoruz. Çünkü bilmiyoruz, netice ne olacak? Çünkü bilmiyoruz karşımızdakiler asıl karşımıza çıkmakta maksatları nedir? Karşımıza çıktıkları vakitte Heyeti Celîleniz ne suretle hareket edecektir, bilmiyoruz. Fakat kuvvet istimalinden evvel her türlü vesaiti sulhiyeye müracaat etmeye kendimizi, mecbur demesemde, o suretle hareketi muvafık göstermektir. Yalnız şuna dikkat buyurulsun ki biz tahliyeyi daima mütareke ile müteradif olarak söylüyoruz. Yani bize tahliyeden bahsetmez iseniz mütarekeden de bahsetmeyiniz. Biz size mütareke teklifini yaparken, şu, şu maksatlarla yapıyoruz gibi sözler de söylemiyoruz değil mi efendim?.. Onun için mütareke teklif-

fine müterafiktir, gayri kabili iftiraktır. Bizce, mütareke olacak mı, tahliyede olacak. Çünkü siz bizden mütareke yapmak suretiyle muhasematın, menini, talikini, kan dökülmesine mani olmak istiyorsanız biz de bu arzunuza iştirâkla beraber sizin hüsnü niyetinizin bir delilini istiyoruz. Söylediğiniz sözü yapmak, söylediğin söz nedir? Bize mütarekeyi teklif ederken tahliye yapacağız demelerini, ha dikkat buyurulursa tahliye meselesiyle ihzarî konferans meselesi ayrı ayrı bir şeyler olmuştur. Şimdi bir taraftan tahliyede ısrar ediyoruz, bir taraftan tahliye yapmaz iseniz sizinle konuşmak istemiyoruz, demiyoruz. Biz mütarekeyi ancak tahliye için kabul ettik. Sizinle konuşmaya başlasak da biliniz ki biz mütarekeyi kabul etmiyoruz. Yani bu suretle bir taraftan serbestî hareketimizi muhafaza etmek, diğer taraftan sulha serbestçe oturmak için her türlü temayülâtı göstermek istiyoruz. Zannederim ki milletin bize tevdi ettiği vazifenin ifası da ancak bu suretle olur. Bir taraftan elimizde mevcut olan kuvveti yettiği kadar istimal etmek, milletin haklarını istimal için her ne elimizden gelirse onu yapmak, diğer cihetten de bunu yaparken cihanın efkârını aleyhimize davet etmemek. Her türlü sulh emellerini göstermek, her türlü temayülâtını göstermek ve neticeyi Cenabı Haktan başka bir kimseye bırakmaktan başka bir şey olamaz. Onun için Paşa Hazretlerinin tahliye zaafımızı gösterir sözlerine biz iştirâk edemiyoruz. Çünkü biz Heyeti Vekile, yazdığımız bu nota da bunu gösterir, arkadaşlardan itiraz eden noksan başka bir şey kalmadı zannederim.

MUSTAFA BEY (Kozan) — Burada siyasi ve iktisadi zencirlerden diyoruz da mali dememişiz. İktisadi deyince mali acaba iktisadının içinde midir?

YUSUF KEMAL BEY (Hariciye Vekili) (Devamla) — Biz iktisadi deyince mali mesaili de içinde farzettik. Fakat bilmiyorum, kaydı müfit olursa onu da koyabiliriz.

REİS — Salih Efendi, sual soracaktınız, buyurunuz.

SALİH EFENDİ (Erzurum) — Efendim beyanat sualime hacet bırakmamıştır.

HÜSEYİN AVNİ BEY (Erzurum) — Efendim tahliye esasını kabul etmeyip de ihzarî konferans teklif etseler ve İzmir gibi bir yerde teklif etseler buna karşı ne gibi bir vaziyet alınacaktır? Bunlar, mütareke olmasın yalnız hususi bir ihzarî müzakereye girişebiliriz, derlerse bunlara karşı o zaman ne gibi cevap verecektir Hükümet. İzmir'i de istemiyorlar.

Edirne'de veyahut İstanbul'da toplanacağız dediler. Bu kayıtlara karşı mutlak olarak zikrediyoruz. Tabiidir ki bu gibi şeyleri mutlak zikretmek imkânı yoktur. Böyle bir cevap karşısında bulunursan ne yapacağız?

YUSUF KEMAL BEY (Hariciye Vekili) (Devamla) — Efendim, konferansın Türkiye'de olmasını zannederim Loidcorc nutkunda söyledi. Yahut Lord Güzon. Fakat daha ziyade onların maksadı İstanbul'dur. Konferansın İstanbul'da olmasını istiyorlar. Konferansın İstanbul'da olması bizim işimize gelmezdi. Açık esbabını izah edeyim. Çünkü, malûmu âliniz bir yer de bir konferans olursa o yerin Heyeti Murahhasa reisi küşat eder ve alekser onu Reis intihap ederler. İstanbul'da konferans olduğu vakitte mutlaka İstanbul Hükümetinden de birisi gelecektir ve onun riyasetinde olacaktır. İkincisi; biz İstanbul'da bulunduğumuz zaman bizim vaziyetimiz harp ediyoruz. Henüz İstanbul'dayız siz o bir tarafa gidiniz, biz burayı Vali ile idare ediyoruz, diyemeyiz. Binaenaleyh muhtelif nıkati nazardan İstanbul'da konferans olması ve o bildiğiniz Beyoğlu'nun binbir türlü entrikalı yerlerinde o konferansın inikadı bizim menfaatımıza muvafık değildir. Sonra bu milletin hakkıdır, şerefi icabıdır. Büyük Millet Meclisinin tahtı idaresinde bulunan bir yerde konferansın olması. Onun için bir yer düşündük. Bunun en muvafık olduğu yeri İzmir'i düşündük. Devletlere karşı aykırı bir harekette bulunmuyoruz. Çünkü arz ettiğim gibi konferansın Türk topraklarında olmasına mütemayildir. Hatta ben Fransa Hariciye Müsteşarı ile görüşürken İstanbul'u teklif ettiği zaman, İstanbul'da olmaz dedim katıyen. Ya nerede olur dedi. Dedim ki Ankara'da yerleştirebilecek oturabilecek yerimiz olsaydı, Ankara'ya davet ederdik dedim. Verdiğiniz sözü yapıp da veyahut tahliye ettirmiş olsa idiniz İzmir'de yapardık dedim. Şimdi onun için Büyük Millet Meclisinin tahtı idaresinde bulunan bir şehirde konferansın inikadı, bizim için bir çok sebeplerle lâzım, buna imale edebilir isek bu bir muvaffakiyettir. İzmir'in tahsisi - bazı müşküller çıkarsa müsaade ederseniz onu da iktiham ederiz - yani biz her veçhile sert gitmeyeceğiz, en mülâyim halde gideceğiz, mülâyim olmak âciz olmak demek değildir. Yalnız buna dikkat edeceğiz, mülâyim olacağız. O mülâyemet de acimizden değil, sulh arzumuzdandır. Sonra efendim, diğer bir şey vardır. Malûmu âliniz bu konferans mahalli bizim toprağımızda olursa, o konferansa gelecek bütün âzaların ibatesini, iaşesini, esbabı istirahatını biz temin etmeye mecburuz, bizim

şehirlerimizde onları oturtacak yerlerimiz pek yok. Evlerimizin hayatına pek alışmamışlar, biraz güç olur. İzmit'e büyük gemileriyle gelirler ve orada oturlar, sonra diğer bir mülâhaza daha vardır ki - onu Heyeti Celileniz notaya bir karar verildikten sonra - onu arz edeceğim. Nota hakkında bir karar verilmeksizin onu arz etmek münasip değil. İzmit'in müzakere sahnesi olmasının daha başka faydaları da vardır. Yani şimdi umumî olarak arz edebilirim, Heyeti murahhasamızı daha kuvvetli teşkil etmek, daha açığa, daha doğrusu, daha kati suretlerle görüşmek imkânını bahşediyor, sonra İzmit'ten Ankara'ya doğrudan doğruya İzmit merkezinden telgraf muhaberesi imkânı vardır ki en mühim noktalardan birisi de budur. Binaenaleyh İzmit'i intihap etmekten maksadımız da budur. Ha;.. buyurdıkları gibi İzmit'i kabul etmedikleri takdirde tahliyeyi kabul etmeyerek başka bir şehre gelin derlerse onu da o zaman düşünürüz, yine Heyeti Celilenizde o zaman müzakere ederiz. O zaman kabul mu edeceğiz, ret mi edeceğiz? Bir karar veririz. Yalnız bizim taleplerimiz mukayyiden olduğu için o kayıtların haricinde bize bir teklifte bulunurlarsa tabii o teklife karşı bir cevap vermekliğimizde serbestii hareketi haiz oluruz. Çünkü bir şey ile mukayyet değiliz.

HÜSEYİN AVNİ BEY (Erzurum) — Müsaade buyurursanız, suallerim ikmal olunmadı efendim.

REİS — Bir sual sordunuz, cevabını aldınız. Buyurun Emir Paşa.

EMİR PAŞA (Sivas) — Efendim; bu arzu olunan ihzarî konferans tesis olunduğuna göre, ihzarî bir müzakerenin temininin bütün manasiyle taraftarıyım, bendeniz onun için - mütareke şeraitinden olmak üzere - tahliye meselesinde ısrar etmek fikrinde değilim efendim. Girizgâhlı bir surette söylemek taraftarıyım. Binaenaleyh zaaf meselesine gelince; bendeniz zaaf değil tahliyede kimsenin muavenetine ihtiyaç mes etmeksizin tahliye kudretini haiz olduğumuz halde tahliye ettirmek için bu ısrar edişimiz hoşuma gitmiyor. Bunun bir zaafa hamledilmesinden çekiniyorum.

Evet; İngiltere'nin efkârı umumiyeye ehemmiyet vermek mecburiyeti devrini geçirdiği şöyle bir sırada, efkârı umumiyeyi iğfal edebilecek bir surette ısrar etmeyi ve şerrîste vermekten çekinmeyi muvafık buluyorum. İhzarî bir müzakereye de hâlel getirmemek için girizgâhlı bir surette bir cevap verilmek lâzım demek istiyorum.

YUSUF KEMAL BEY (Hariciye Vekili) (Kastamonu) — Ordunun mütalâası Başkumandanlığın Hü-

kûmete verdiği izahata göre tahliyesiz mütarekeyi kabul edemeyiz, bu katiyen ve katibeten menfaatımıza, arzumuza muvafık değildir.

EMİR PAŞA (Sivas) — Bu sulhu kabul etmek lâzımdır.

YUSUF KEMAL BEY (Hariciye Vekili) (Kastamonu) — Yok efendim, müsaade buyurunuz, rica ederim. Asıl meseleyi halledelim, mütarekeyi kabul edelim üç ay müddetle, üç ay müddetle neticede daha üç ay müddetle... «Haydi biz sizin dediklerinizi kabul etmiyoruz» dediler, bizi ileri sürdüler. Rica ederim, bugünkü vaziyete göre menfaatımıza muvafık mıdır? Bu değil midir? (Katiyen sesleri)

EMİR PAŞA (Sivas) — Sual soracağım müsaade buyurun.

MUSTAFA TAKİ EFENDİ (Sivas) — Efendim, «mesailer» yerine, «mesaî insanileri» yazılmıştır. Buna itiraz ettiler. İnsaniyet kelimesini kaldıralım da «mesaî insanie» kelimesini koyalım dediler. Zâtı âlileri de buna temayül buyurdunuz, bendeniz de o temayüle karşı ısrar ediyorum kaldırmamak daha muvafıktır, mesaî insanileri, daha muvafıktır. Onun için bendeniz ipkasını istihdam ediyorum.

REİS — Tadil teklifi mi vereceksiniz? Sorduğunuz sual değil.

MUSTAFA FEVZİ EFENDİ (Erzincan) — Efendim, kısa bir zaman ile tahdidi ve bu zamanı tayin edeceğimize ufak bir kayıt ilâvesi mümkün müdür? Bu suretle oyalamak mahzurundan içtinap etmek, kurtulmak suretiyle böyle bir şeyin buraya ilâvesi bu konferansın zamanını kısa bir zamanla tahdit etmek mümkün müdür ve muvafık mıdır?

YUSUF KEMAL BEY (Hariciye Vekili) (Kastamonu) — Efendim, malumu âliniz şimdi üç hafta zarfında murahhaslarımızı göndermenizi teklif ederiz, dediler. Bizim tarafımızdan da böyle bir zamanı muayyen, kısa bir zaman için istemek veya şimdi kısa bir zaman zarfında müzakeratı bitirmek için maksatlarını bildirmektir değil mi efendim? Maksadı âliniz bu ise bunu böyle umumî bırakmaya müreccah değildir, çünkü mahzuru daîdir değil mi efendim? Bize bakınız, bunlar ne cevap verecek? Ya kabul edecek, ya etmiyecekler, başka bir şey değil. Kabul ettikleri takdirde gidilecektir, mesele yoktur. Kabul etmedikleri takdirde biz öyle şu zaman, bu zaman gibi çok söz söylemiş olmuyoruz değil mi efendim? Notamızda bir taraftan bütün efkâr ve âmalimizi ifade etmek, cihanın efkârına müracaat etmek, fevkalâde sulhçu gözükmekte, mümkün olduğu mertebede sul-

ha müheyya olmakla beraber, metanetimizi ima etmekle beraber her halde gerek halen; gerek istikbalen haysiyetimize gelebilecek ufak şeyleri düşünmekliğimiz lâzım. O mülâhazaya binaendir, yoksa buyduğunuz gibi öyle bir zaman tayin edecek olursak, daha kuvvetli tahdit edilmiş olsaydı bizim koyacağımız maksada daha iyi olabilirdi. Fakat ne cevap alaçağımızı bilmediğimiz için böyle bırakmayı muvafık bulduk. Heyeti Vekile arkadaşlarınız dün akşam sırf bu cümle üzerinde ariz ve amik belki yarım saat düştüler, nihayetle böyle olması tensip edildi.

HAŞİM BEY (Çorum) — Müsaade buyurulursa âcizleri bir sual irat edeceğim : Acaba şu cevabı notada, yani kabul edileceğini farz ederek söylüyorum, yüzde kaç ümidimiz vardır? Düveli muhtelifle bunu kabul edecek, Hariciye Vekili Beyin elbette bir hesabı vardır, malumatı vardır. Onun için soruyorum.

YUSUF KEMAL BEY (Devamla) — Malûmu âliniz, umuru hariciye, bilhassa umuru siyasiye hesaba, saymaya sığar şeyler değildir. Bunun istatistiki yapılamaz. Binaenaleyh bunu şu kadar zamanda, bu kadar zamanda söylemekten acizim.

REİS — (Haşim Beye hitaben) : Bir sual sormaya hakkınız vardır, bir sual sordunuz cevap da aldınız, münakaşa, muhavere usulümüzde yoktur.

HAŞİM BEY (Çorum) — Bir sual mi efendim bu?

HASİP BEY (Maraş) — Notanın ikinci sayfasında gerçi Yunan fecayiinden bahsolunuyor ve bu da tahliye hususundaki ısrarınızın esbabı mucibesini teşkil ediyorsa da, bu fecayii düşmanlar işittikçe memnun kalıyorlar, bunun tayyî mümkün değil midir? (Gürültüler) Bu, notanın tarzı tahririnden çıkarılısın. (Gürültüler)

HARİCIYE VEKİLİ (Devamla) — Notanın tarzı tahriri pek râna bir surette gösteriyor ki bu nota Devletler tarafından bize verilen o kısa bir nota değildir. Biz cihana karşı bu sözleri ne kadar tekrar edersek o kadar hakkımızdaki kuvvetimizi gösteririz. Hatta müsaade buyurursanız şimdi son sualler bittikten sonra şayanı esef bir haber üzerine birer cümle daha ilâvesini Heyeti Celilenizden rica edeceğim? O da masum İslâm kanlarını yeni kurbanlarla tezyit eylemektedir, cümlesinden sonra (son günlerde ezcümle İtalyanın tahliye ettiği Söke taraflarında köyleri yakmak ve ahaliyi katli âm etmek suretiyle irtikâp ettikleri mezalim bu iddiamızın yeni bir delilidir.) diyeceğiz, bu cümleyi ilâve edelim. (Hay hay muvafık sadaları)

HÜSEYİN AVNİ BEY (Erzurum) — Efendim bu, zaman zaman geçmekle beraber şimdi Hariciye Vekili Beyefendi de buyurdular : Ordu sureti katiyede tahliye esasını kabul etmiştir. Hariciye Vekili Bey; ordu alettir, ordudan fikir alınmaz, fikir meclisindir, ordu mecburdur. Bir kere bu bahsi kabul etmem. İkinci, bendenizin sualden maksadım verilecek notada alınacak cevaba göre bizim şu teklifimiz ne gibi aksedecektir, buna karşı tedbir alınmadan, ne imza edilir ve ne de verilir. Buyurdunuz ki, ne cevap gelirse onun da cevabını veririz. Hayır, evvelâ gelecek cevabı düşünür sonra yazarız. Şimdi tahliyeyi kabul etmiyorum dedi. Biz bir şeyle mukayyeditiz, o da ihzarî müzakere ile kabul ediyoruz dedik. Şu şartla ki ihzarî müzakereyi kabul ediyoruz, demiyoruz. Diyoruz ki ihzarî müzakere yapmak üzere bu hususta buraya geliniz. Şimdi onlar bizi tutacaklar, diycekler ki, ihzarî mütareke yapmak şöyle dursun mütarekeyi de yapmayınız. İstanbul'da, Edirne'de veya hut Roma'da ihzarî bir müzakere yapalım. Eğer bizim zararımıza olarak yarın böyle bir müşkülât karşısında kalırsak Hariciye Vekâleti siyaseti umumiyesine tespit edilecek gaye nedir? Bendenizin sualim bu idi. Buna dair bir cevap alamadım. Sonra şurada dördüncü sayfada bir kelime vardır. (Hoca Vehbi Efendiyi göstererek) Efendi Hazretlerinin de nazarı dikkatini celbetmiştir. (Meşru ve mütevazi olan gayeler) Mütevazi olan gaye gerçi nisbeti millet amma, o kelime orada meşru bir mütevazih olsa daha münaşıptir. Yani mütevazi gaye olamaz, çünkü gayeye matuftur. Mütevazi gaye muvafık olmayacağı tarzına ben de iştirak ediyorum. Siz de müsaade ederseniz meşru ve mütevazi kelimesiyle tashih edelim.

YUSUF KEMAL BEY (Hariciye Vekili) (Kastamonu) — Şimdi birinci nokta her daim tekrar edilmesi elzem olan bir şeydir. Zannederim Hüseyin Avni Bey biraderimiz de tamamıyla benim gibidir, her şeyi ehline bırakmalıdır. Her şey hakkında karar vermeden evvel muhakkak milletin hayatı ve mematını elinde tutan ordunun reyî alınmadan, hangi Heyeti Vekilenin; hangi Meclisin nefsülemri muvafık olur? Verdiği karar nefsülemre tabidir. Rica ederim, burada ordu dediğiniz Başkumandanlıktır. ordu dediğimiz Erkânı Harbiye Riyasetidir, ordu dediğimiz Müdafaa-i Milliye Vekâletidir. Ordu dediğimiz Ordu Kumandanı değildir. Rica ederim onları niçin vekil ettiniz? Erkânı Harbiye Umumiye Riyaseti yine vekâlettir, Müdafaa-i Milliye Vekâleti yine vekâlettir. Başkumandanlığı cümlesinin başına getirdik, ne için? Arkadaşlar düşmanı atmak için ise düşmanı atacak-

ların evvelâ kendisine sormak lâzımdır. Ondan sorarız, benden değil.

HÜSEYİN AVNİ BEY (Erzurum) — Hayır, onu sual sormadım.

YUSUF KEMAL BEY (Devamla) — İkincisi, buyurdular ki: Evet onda halkları olabilir. Siz bir teklif yapıyorsunuz. Amma bu teklife gelecek cevabın ihtimalâtı müteaddidesini nazarı itibara alarak ve onların içerisinde mahzurlar da olacağını düşünerek bunlara karşı yanlış hareket ediyorsunuz. Bu sual sorulmalıdır. Bendeniz ne dedim: Gelecek cevaba göre düşününüz. Gelecek cevabı düşünürüz demek bu sözleri yalnız Hariciye namına söz söyleyiyorum, aynı zamanda Heyeti Vekile namına söz söylüyorum. Bunları yazarken elbette ve elbette Hükümet bunları düşündü. Fakat Meclisi Âlinizde, şu cevap gelirse şunu yapmak, bu cevap gelirse bunu yapmak mümkündür diye bunu izah etmekten ise o cevap geldiğinde mesuliyetini deruhte eden arkadaşlar, biz Heyeti Vekile böyle böyle ihtimalleri nazarı dikkate almıştık, şimdi şöyle bir cevap geldi. Buna göre hareket edeceğiz desek... (Doğru sesleri) Sonra efendim, oradaki söz (Meşru ve mütevazıdır) kelime balâpervazane değildir demektir. Müsaade buyurursanız, bunu şey etmeğe de mecbur idik. Belki cümlede belki, tertipte iyi edebiyata vakıf olmayan bir hal olabilir. Biz bu kelimeleri yazarken daîma bunu Fransızca gönderildiğini nazarı dikkate alarak yapıyoruz. Eğer ibarede düşüklük varsa bundandır. Fakat söylemek istediğimiz mütevazıdır. Bizim haklarımızı meşrudur. Fakat balâpervazane değildir. Efendiler, biz Osmanlı İmparatorluğunun ismi ile sizin karşınızda bulunuyoruz. Bağdat'tan Basra'dan Belçika'dan olan yerleri istemiyoruz demektir. Onun için kelime mütevazıdır. Başka şeye lüzum yoktur zannedirim. (Kâfi kâfi sadaları)

Efendim bu cümlelerin ilâvesini de teklif ediyorum, kabul eder misiniz?

REİS — Efendim, heyeti umumiyesini reyinize arz etmeden evvel Hariciye Vekili ikinci sayfanın dördüncü fıkrasında (Masum olan İslâm kanlarını yeni kurbanlarla tezyit eylemektedir) cümlesinden sonra (Son günlerde ezcümle İtalya'nın tahliye ettiği Söke taraflarında köyleri yakmak, ahaliyi katliâm etmek suretiyle irtikâp ettikleri mezalim bu iddaimizin yeni bir delilidir.)

HASAN BEY (Trabzon) — Reis Bey; «Yunanlılar» kelimesini ilâve edelim. Yunan ordusunun irtikâp ettikleri mezalim demek lâzım gelir. (Doğru sesleri)

YUSUF KEMAL BEY (Devamla) — Fekâlâ, doğru...

REİS — Yunan ordusunun - tekrar ediyorum son günlerde ezcümle İtalyanın tahliye ettiği Söke taraflarında, köyleri yakmak, ahaliyi katliâm etmek ilâka ettikleri efalî iddia ettiğimiz mezalimin yeni bir delildir, cümlesinin ilâvesini teklif ediyor, Hariciye Vekili... Bu fıkrayı kabul buyuranlar lütfen el kaldırsın; (Ekseriyeti azime ile kabul edildi)

Efendim, müzakerenin kifayetine dair takrir var, tadil teklifleri de var, Hasan Fehmi Beyin, Lütfi Beyin ve Hüseyin Avni Beyin de hakkı kelâmları vardır. evveleminde müzakerenin kifayetini reyî âlinize arz edeceğim. Müzakereyi kâfi görenler lütfen el kaldırsın. Müzakerenin kifayeti ekseriyeti azime ile kabul edildi. Takripleri okutuyorum efendim.

Riyaseti Celileye

Heyeti umumiyesi hakkında müzakere kâfidir, bir defa da Hariciye Encümenini dinleyerek tashih için verilen takrirlere geçilmesini teklif eyleriz.

22 Nisan 1338

Gümüşhane

Hasan Fehmi

İzmir

Mahmut Esat

REİS — Efendim, Hariciye Encümeni, mazbata-sıyla notayı aynen kabul ettiğini arz etmiştir, zannedirim.

Riyaseti Celileye

1. Müzakere kâfidir.
2. Cevabi nota müsveddesinin reye vaz ve kabulünü teklif eylerim.

Karahisarî Sahip

Mehmet Şükri

Canık

Emin

Biga

Hamit

Canık

Şükri

Riyaseti Celileye

Müzakere kâfidir, nota cevabının aynen kabulünü teklif eylerim efendim.

22 . 4 . 1338

Ergani

Sırrı

Riyaseti Celileye

Nota müsveddesinin dokuzuncu fıkrası, ki dördüncü sayfada muharrerdir. İşte o sayfanın ikinci satırındaki «Cezaya» kelimesinin «zararlara» tebdilen tayyını teklif eylerim.

Muş

Ahmet Hamdi

Riyaseti Celileye

Notada (ceza) yerine (zararlara) kelimesinin yazılması ve mesâli insaniyeden «insaniye» sözlüğün tayyını teklif eylerim.

Edirne
Şeref

Riyaseti Celileye

22 . 4 . 1338

Cevabî nota heyeti umumiyesi ve tarzı tahriri itibariyle güzeldir, şayanı takdirdir. Yalnız berveçhi âti ufak tefek kelime tadilatı yapılmasını müzumlu görmekteyim :

İkinci sayfada alttan onuncu satırdan Hıristiyan kelimesinin kaldırılması; alehtlak ekalliyetler demek kâfidir ve mesâli insaniye yerine yalnız mesâli kâfidir.

Üçüncü sayfa üstten üçüncü satıra esasen Yunanistan ile alâkai katiyesi olmayan şeraiti sulhiye suretiyle tasrih etmeli. Vakia notada aşağı tarafta da buna dair kayıt varsa da burada tekrarı da faydalı olur. Üçüncü sayfa alttan sırf müslüman olduğu için kaydı behemehal tay olunmalı ve bu satırın başındaki Hıristiyan kelimesi yerine de (diğer milletlere) diye yazmalıdır. Bu suretle arzu edilen mana zaten tahtında müstetirdir.

Esasen âlemi İslâm, Türk davasını kavramış ve pek iyi müdafaa etmektedir. Notanın bu kısmının alâkali kalması âlemi İslâma karşı propaganda yapmak maksadiyle yazıldığı anlaşılıyor. Bundan gelecek fayda zararından fazla olacağına kaniim.

Dördüncü sayfa üstten ikinci satır : en ağır ceza yerine en ağır zarar komak daha doğru olur.

Beşinci sayfanın üstten beşinci satırın başına (... tarihli notada kendilerine salâhiyet ita olunduğu bildirilen Düveli müttetika murahhaslarının tarzında yazılması bu İzmit içtimasının hiç bir suretle Düveli mütelife notasında, mezkûr esasatı sulhiyenin kabulü manasını tazammun etmeyeceği ve tamamen ihzarî mahiyette olacağı noktai nazarını daha sarih ifade eder fikrindeyim.

Trabzon
Hüsrev

Riyaseti Celileye

Notaya yazılan cevap müsveddesi en muvafık bir şekilde olup ancak Ömer Lütfi Bey arkadaşımızın teklifi veçhile «ceza» kelimesinin «zarar» kelimesine tahvilinden sonra aynen kabulünü arz ve teklif eylerim.

22 . 4 . 1338

Dersim
Abdulhak Tevfik

Notanın nihayeti olan (şu kadar var ki) den sonrası katiyeti ihlâl su götürür yeri bulunduğunu ima ediyor. Bu notaya muvafık cevap verecek olsalar bile ihzarî müzakereye taliki mesele etmelerine sebep olacaktır. Böyle bir teklif ve tedbirin, notaların tevâli edeceği anlaşılırsa o zaman yani nihayete saktanmasını ve (şu kadar var ki) ile başlayan son fıkranın tayyını teklif eylerim.

Ertuğrul
Necip

Riyaseti Celileye

Şu kadar var ki fıkrasından sonra (esasatı sulhiye hakkında) bir fıkranın ilâvesini teklif eylerim.

22 . 4 . 1338

Siverek
Lütfi

Riyaseti Celileye

Düveli itilâfiye murahhaslarının evvelce dermeyan ettikleri şeraitten ahiren vermiş oldukları cevapla rucu etmiş olmalarını, müzcerret bizi oyalamak ve bu sebeple düşmana daha ziyade iktisabı kuvvet için vakit kazandırmak istediği manasını veriyoruz. Bir taraftan da İzmit'te, tarafeyn murahhasları arasında muhtelif nokatı nazar üzerinde münakaşa icrası için teklifatta bulunmakla düşmana bu fırsatı biz vermiş oluyoruz. Binaenaleyh eğer bu suretle imrarı evkat bizim için daha ziyade iktisabı kuvvet etmeyüp te düşman için daha ziyade istifade bahş olduğuna Hükümet kani ise notadan bu (İzmit'te murahhasların içtima) fıkrasının tayyını ve cevabın daha katî verilmesini teklif eylerim.

Yozgat
Süleyman Sırrı

Riyaseti Celileye

Arkadaşların bazılarının talebi veçhile (mesâli insaniyeleri) terkiibinden (insaniye) kelimesi tayyolunursa Hıristiyan ekalliyetlerin himayetlerini ve binaen taassubu Hıristiyanilerini yüzlerine vurmak gibi bir nezaketsizlik olacağından mezkûr taleplerin reddiyle (mesâli insaniyeleri) tabirinin haliyle ipkasını talep ve teklif eylerim.

Sivas
Mustafa Taki

Riyaseti Celileye

Cevabî notanın muhtacı tadil olan cihetleri hakkındaki mikatı nazarını şifahen arz ettiğim veçhile tespit etmek üzere ikmalî müzakerenin yarına talikini teklif eylerim.

Malatya
Lütfi

REİS — Hariciye Vekili Beyefendi; bu bapta cevaplarınız var mı?

YUSUF KEMAL BEY (Hariciye Vekili) (Kastamonu) — Birer birer cevap vermek icabetmez. Zannediyorum, ki kâfi derecede cevap verdim.

HÜSREV BEY (Trabzon) — Efendim, bendeniz mühim mesailde, kullanmış olduğumuz usulle doğru yola çıkacağımızı zannetmiyorum. Bir usulumuz var.. Ret veya kabul veyahut şunu istiyorum deniliyor. O takrirler bir mesele üzerine değil ki.. Efendim görülüyor ki Meclisi Ali; notayı heyeti umumiyesiyle kabul etmiştir. Yalnız ufak, tefek kelimeler ilâve edilmek isteniyor. Bu iş, dostlar alış verişte görsün değildir. Mademki böyledir, binaenaleyh bendenizce bu takririn heyeti umumiyesini Hariciye Vekili Beye verelim. Lütfen mütalaa buyursunlar, Meclisin Heyeti Umumiyesinin fikrini de alsınlar, ona nazaran yapınlar değil mi efendim? Hatta bazılarını, kabul buyurdıklarını da burada söylediler. (Doğru sesleri)

YUSUF KEMAL BEY (Hariciye Vekili) (Kastamonu) — Efendim; bundan maksat müzakerenin tehihi ise doğrudan doğruya ona gidelim, onu mevzubahis edelim. Yok, eğer tehliri değil de bu takrirlerin yegân, yegân teklifi ise veriniz bendenize birer birer teklifik edeyim. Yalnız zannediyorum ki bu takrirlerin ekserisine cevap verdim ve fikrimi izah ettim. Binaenaleyh şimdi vereceğim cevapları evvelce verdim, zannederim. Eğer Heyeti Celileniz, tasvip buyurur da tekrar teklifik edilsin denirse onu da yapayım. (Hayır, hayır sesleri)

REİS — Efendim, Hüsrev Beyefendinin beyanatına mukabil Hariciye Vekili Beyin mütalaaatını dinlediniz. Buna nazaran Hüsrev Beyin takririni reyiniz arz ediyorum. Yani takrirler Hariciye Vekâletine havale edilsin; neticeyi ayrıca müzakere edelim, diyorlar. Bunu kabul buyuranlar lütfen el kaldırsın? Kabul edilmedi efendim. Malatya Mebusu Lütfi Beyin takririni reye koyuyorum efendim. (Malatya Mebusu Lütfi Beyin Takririni tekrar okundu)

REİS — Kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmedi efendim.

(Edirne Mebusu Şeref Beyin takririni tekrar okundu) (Hayır sesleri)

REİS — Burada iki fıkra var. Birer birer reyinize koyacağım. Evvelâ notada ceza yerine zararları kelimesinin yazılmasını kabul edenler lütfen el kaldırsın. Efendim tefrik etmek mümkün değil; muvafakat edenler lütfen ellerini kaldırsın. Efendim; elle-

rinizi indiriniz. Arkadaşlar rica ederim yerlerine otursunlar. Diğer suretle reye koymağa mecburum. Notada «Cezaen» yerine «Zararlara» kelimesinin yazılmasını arzu edenler lütfen ayağa kalksınlar? Efendim notada cezaen yerine zararlara kelimesinin yazılması ekseriyetle kabul edildi.

İkinci fıkrası, mesali insaniyeden, insaniye kelimesinin tayyini teklif ediyor. Bu tayyi kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın?.. Kabul edilmedi.

HÜSREV BEY (Trabzon) — Reis Beyefendi, usulü müzakere hakkında bir şey arz edeceğim. Maksadım anlaşılmedi. Şimdi Hariciye Vekili Beyefendi gerek insani kelimesinin ve gerek zarar kelimelerinin Heyeti Vekilece kabul olunduğunu ve yazıldığını söylemişti. Şimdi reye konduğunda hay, hay diye bağırıştık. Beş el kalktı. Onun için bununla oynamağa vaktimiz yoktur. (Gürültüler ve handeler)

REİS — Efendim, müsaade buyurun.

HASAN FEHMİ BEY (Gümüşhane) — Usulü müzakereye ait söyleyeceğim. Efendim, malumu âliniz mesali hariciyenin Mecliste müzakeresi için nizamnamemizde ayrıca bir fasıl temin edilmiştir. Bu diğer kanunlar gibi tadiname şeklinde müzakere edilmez efendim. Vakıa tadiname veriliyor. Fakat Hariciye Encümenine Heyeti Aliyenizce diğer encümenlerden daha fazla salâhiyet verilmiştir. Meclisin nazarı dikkate alıp kabul edeceği her hangi bir takririn Hariciye Encümeni muzip görmezse nizamnamenin tarzı tahririne göre Meclisin ondan feragat etmesi lâzım gelir. Bunun için işi uzatmaktansa Hariciye Encümeni şu okunan takrirlerden hangisini kabul edecek veya tashihler arasında hangisini kabul edecek ise bunu söylesin, işi süratle halledelim. Bunun için Hariciye Encümeninin bir mevkii mahsusu vardır ve onun reyine muracaat zaruridir. Nizamnameye riayet ettiğimiz takdirde..

HÜSEYİN AVNİ BEY (Erzurum) — O İstanbul Meclisinde.

HASAN FEHMİ BEY (Devamla) — Hatıra gelir ki Meclisin ekseriyetinin kabul ettiği noktai nazarda Hariciye Encümeni aksini iltizam ederse mutlaka ekalliyetin reyini ile mi mukayyet olacağı? O vakit efendiler, encümeninizi değiştirmek icabeder. Yoksa mesali hariciyede alelusul her şeye karar verilmez. Bunun için Hariciye Encümeninin hakkını teslim edelim. Bu tekliflerden hangisini kabul edebilecektir. Ondan sonra Meclisi Alinin mutlaka ısrar edeceği noktalar varsa o ayrı bir mesele teşkil eder.

HÜSEYİN AVNİ BEY (Erzurum) — Efendim, ciddiden arkadaşlarımız mühim bir noktaya işaret buyurdular. Yalnız Hasan Fehmi Bey zannederim yalnız bir noktada Meclisimizin şekline isabet buyurdular. Çünkü Meclisimiz öyle buyurdıkları gibi değildir. İş içinde isticat vardır. Zira bizim Meclisimiz her sıfatı camidir. Binaenaleyh bu tadilnameler Encümene verilmeli ve bunun üzerine tetkik edilmeli. Bunların dercinde fayda nedir diye bir mazbata ile gelirlerse isabet ederler. Fakat bizim Mecliste bir hassa, bir hastalık vardır ki o da alelacele bir işi çıkarmaktır. Bunda teemmül lâzım ve teenni lâzımdır. Bu tadilnameleri Encümene verelim. Encümeni Hariciye iki saat sonra biz bunların dercinde bir mahzur varsa tekrar bize bildirilsin. Fayda varsa dercedilsin ve bitsin. Eğer biz bu zihniyetle müstacelen iş çıkaralım dersek bu hata devam eder. Efendiler; o nizamname, yarın bizim ihtiyacımıza kâfi değildir. Bu günkü ihtiyacımız budur. Hariciye Encümenine veririz. Hariciye Vekili Beyefendi ile bir saat, iki saat müzakereden sonra bizi ikna edecek delil ile gelirler. Bu ibarelerin ithalinde şu zarar var, konmamasında şu fayda vardır diye mazbata ile gelirler ve bizi bu suretle tenvir etmelidirler. Takrir veren arkadaşlarımızın mütalaası alınmadan takrirler reye kondu. Tabii bu müşküldür.

TEVFIK EFENDİ (Kangırı) — Usulü müzakere hakkında söylendi, yine aksi takarrür etti.

REİS — Niçin söylüyorsunuz efendim, söz vermedim. (Handeler) Hariciye Vekilinden sordum. Ben bu takrirlerin ekserisine şifahi cevap verdim buyurdular. Ayrıca tamikine ve mütalaasına lüzum görmüyorum. Fakat tehirini Heyeti aliyeniz arzu ediyorsa ki o da şimdi reyinizle arzu etmiyoruz dediniz. Binaenaleyh Hasan Fehmi Beyefendinin ifadelerine Hariciye Encümeninin mütalaası varit olacağı söylendi. Hariciye Encümeninin rey ve mütalaalarının sorması lüzumuna kanî olduklarını anladım. Onun için Hariciye Encümeni Mazbata muharriri bey bu hususta söz aldı, ona söz veriyorum. Bu suretle neticeye vasıl olabiliriz.

VELİ BEY (Burdur) — Efendim, Hariciye Encümeninin cevabi nota hakkındaki noktai nazarını mazbatasında bildirdi. ve dedi ki bu müsvedde aynen kabul edilmelidir ve Encümen ekseriyeti ile bu müsveddeyi tasdik etmiştir. Kabul edilmelidir. Encümen yine ekseriyetle müsveddeyi tespit etmiştir. Binaenaleyh Encümen hıssiyatını, kanaatını, noktai nazarını bu mazbatada izhar etmiş bulunuyor. Bu kanaatını Encümen izhar ederken Heyeti Celilenin durudiraz mev-

zuu münakaşası olan kelimat, cümleler üzerinde münakaşalarda bulundu ve Heyeti Vekile tarafından getirilen müsveddenin ihtiva ettiği kelimelerde ve cümlelerde mevcut olan maninin ve oraya o kelimelerin konulmasını pek mütevazin, pek mahirane ve maksadı pek ziyade temine kâfi olduğu kanaatini izhar etti ki onu aynen muhafaza hususunda musır kalmıştır. Bunun için rica ederim bu gibi siyasi metinlerde kelimeleri ulu orta ilhamlarla tebdil etmekten ise kâmil, etraflı, uzun düşüncelerin mahsulü olan metni aslinin ana fikirleri madamki mahfuz kalacaktır. Kelimatın mahfuz kalmasını iltizam edelim ve Hariciye Encümeninin mazbatasındaki Hariciye Vekili Beyefendinin kabul ettiği bazı tadilat müstesna olmak üzere kabul ederek bu takrirleri Hariciye Encümeni mazbatasına ile karşılaştırmak suretiyle Hariciye Encümeni Mazbatasına kabul edilsin ve metin aynen muhafaza edilsin. Bu suretle metnin aynen mahfuziyeti cihetini iltizam etmiş olalım. Encümen bu noktai nazarını tasvibi alilerine arz ediyorum, ve hepimizi tahrik eden endişelerin metnin mahfuziyetiyle beleğan mabelâğ temin edileceğini Encümen namına izhar ediyorum ve o kanaatta bulunuyorum.

REİS — Efendim, Hariciye Encümeni namına mazbata muharriri Beyefendinin beyanati mesmu âliniz oldu. Kendi ifadeleriyle teyit ettikleri gibi şimdiye kadar Hariciye Vekilinin Söke vaziyeti dolayısıyla icra edilen mezalim hakkında teklif ettiği ve heyeti umumiyece kabul edilen fıkradan başka Edirne Mebusu Şeref Beyin takririndeki ceza yerine zarar kelimesinin Heyeti Umumiyesiyle kabul ve ikame edilmesi suretini. Encümen de kabul ediyor. Bundan başka diğer takrirlere karşı Encümenin bu baptaki mütalaası üzerine mazbatayı Reyî Alinize arz ediyorum. (Muvafık sesleri) Şu halde Makamı Riyaset Hariciye Encümeninin mazbata muharriri vasitasıyla izah ettiği veçhile mazbatasını reyî âlinize vaz ediyorum. Hariciye Encümeninin kabul buyurulan tadilatta dahil olduğu halde ve Hariciye Encümeninin mazbatasını kabul edenler lütfen el kaldırsın, büyük bir ekseriyetle Hariciye Encümeninin kabul tarzında olan teklifi kabul edildi.

YUSUF KEMAL BEY (Hariciye Vekili) (Kastamonu) — Arkadaşlar; bir nokta daha arz edeceğim. Deminki maruzatım sırasında demiştim ki (İşitemiyoruz sesleri) İzmit'in mahalli içtima olmak üzere teklifi bir başka mülâhazaya mebni demiştim ve onu nota Heyeti Celileniz tarafından kabul edildikten sonra arz edileceğini beyan etmiştim. Biz Heyeti Vekile

arkadaşları düşünmüyoruz ki İzmir'e gidecek Heyeti Murahhasamızın başında bizzat Meclis Reisi Paşa Hazretlerinin bulunması bir çok nokatı nazar itibariyle muvafık ve memleketin menafii ihtizasındandır. (Çok muvafık sesleri) Bunu tabii şimdiden Düveli mütelifeye bildirmiyoruz. Yalnız bir cevabı muvafık aldığımız zaman kendilerine bildireceğiz. Cevabı muvafık almadan bildirmek muvafık değildir. Yalnız şimdiden Heyeti Celilenizin malumu olmak üzere arz ediyorum. Çünkü malumu âliniz Meclis Reisi Paşa Hazretleri, Heyeti Murahhasanın riyasetinde gittikleri vakitte kendilerine verilecek salâhiyetname Hariciye Vekâletinden değil doğrudan doğruya Meclisi Alinizden olacaktır. Yani Meclisi Aliniz bir kararı mahsus ittihaz buyuracaktır ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin fevkalâdehikâleri işte bu gibi kararlarla görülecektir. Onun için şimdiden Heyeti Celilenize arz ediyorum ve netice olmak üzere budur (İnşallah sesleri)

LÜTFİ BEY (Malatya) — Böyle sahilde bulunan bir mahalle Paşa Hazretlerinin gitmesi doğru mudur bir mahzur yok mudur?

YUSUF KEMAL BEY (Devamla) — Onların..

REİS —Efendim müsaade buyursanız hafi celsede Heyeti Aliyenize arz edilmek üzere Yusuf Kemal Bey'in Kastamonu Mebusu sıfatıyla bir takrirî vardır.

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Ahiren Avrupaya vukubulan seyahatim esnasında Heyeti Vekile kararıyle acizlerine verilmiş olan yevmiye miktarının Meclisi Alice muvafık ve münasip görülen hadde tenzilinî sureti mahsusada niyaz ve bu muamelenin hafi bir celsede icrasını - düşmanlarca bu bapta yapılacak propagandadan ihtiraze - ayrıca arz ve teklif eylerim.

11 Nisan 1338

Kastamonu Mebusu ve
Hariciye Vekili
Yusuf Kemal

YUSUF KEMAL BEY (Hariciye Vekili) (Devamla) Yalnız Mebus sıfatıyla değil aynı zamanda Hariciye Vekili sıfatıyla..

REİS — Efendim, Yusuf Kemal Beyin Heyeti Alinize vaki olan maruzatına müttali oldunuz. Söz isteyen var mı? (Müvazenei Maliyeye sesleri)

ŞÜKRÜ BEY (Karahisarısahip) — Evvelce bu hususta karar verilmiş midir?

REİS — Efendim cereyan eden muamele gayet sahihtir. Yusuf Kemal Beyefendi Avrupa'ya giderken burada izahat vermiştir. Bu bapta Hükümet tahsisat teklif etti. Heyeti umumiyeye hatta Müvazenei Maliye-

ye gitmeğe lüzum görmeden müstacelen kabul ettiniz. Bu heyeti umumiyenin malumu olduktan sonra, tabii beyan etmek mecburiyetindeyim. Hariciye Vekili Beyefendi bunu bazı sözler söylemek suretile bu teklifi Heyeteli âliyenize arz ediyor. Heyeti Aliyeniz tenkisi muvafık görüyorsanız ona göre muamele yaparız. Muvafık görmüyorsanız yapılacak bir muamelesi olmayacaktır. Bu takrirî muamele görmek üzere muvafakat edenler lütfen el kaldırsın, heyeti umumiyesi bu takririn mucibi muamele bir şekli görülmedi.

Efendim, hafi celsenin kifayetine ve celsei âleniyeye geçilmesini kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Lütfen arkadaşlar salonu terketsinler. Bir mesele hakkında İktisat Vekâletine istizah takrirî vardır.

Celsemiz âlenidir efendim.

(Okunmayan Takrirler)

22.4.1338

Riyaseti Celileye

Cevabî nota, heyeti umumiyesi ve tarzı tahriri itibariyle güzeldir. Şayanı takdirdir. Yalnız berveçhi-âti ufak tefek kelime tadilatı yapılmasını lüzumlu görmekteyim.

İkinci sayfada alttan onuncu satırdan «hristiyan» kelimesini kaldırmalı. Alelittlak «ekalliyetler» demek kâfidir. Mesaii insaniye yerine yalnız mesai kâfidir.

Üçüncü sahife üstten üçüncü satır : Esasen Yunanistan'la alâkai katiyesi olmıyan şerâiti sulhiye ne suretle tasrih edilmeli. Vakıta notadan aşağı tarafta da buna dair kayıt varsa da burada tekrarı faydalı olur.

Üçüncü sayfa alttaki «sırf Müslüman olduğu için» kaydı behemahal tay olunmalı ve bu satırın başındaki «hristiyan» kelimesi yerine de «diğer milletlere» diye yazılmalıdır. Bu suretle arzu edilen mana zaten tahtında müstedirdir.

Esasen âlemi islâm Türk davasını kavramış ve pek iyi müdafaa etmektedir. Notanın bu kısmının alâhalihî kalması âlemi islâma karşı propaganda yapmak maksadiyle yazıldığı anlaşılıyor. Bundan gelecek fayda zararından fazla olacağına kaniim.

Dördüncü sayfa üstten ikinci satır. «En ağır ceza» yerine «en ağır zarar» demek daha doğru olur.

Beşinci sayfanın üstten beşinci satırın başına (... tarihli notada kendilerine selâhiyet ita olunduğu bildirilen düveli müttefika murahhaslarının) tarzında

yazılması bu İzmit içtimasının hiç bir suretle düveli mutelife notasından mezkûr esasatı sulhiyenin kabu- lü manasını tazammun etmiyeceği ve tamamen ihza- ri mahiyette olacağı noktaî nazarına daha sarîh ifade eder fikrindeyim.

Trabzon
Tüsrev

Riyaseti Celileye

Düveli itilâfiye murahasalarının evvelce dermeyen ettikleri şeraitten ahiren vermiş oldukları cevapla rü- cu etmiş olmalarını mücerred bizi oyalamak ve bu sebeple düşmana daha ziyade iktisabı kuvvet için va- kit kazandırmak istediği manasını veriyoruz. Bir ta- raftan da İzmit'te tarafeyn murahasaları arasında muhtelif nikatı nazar üzerinde münakaşa icrası için teklifatta bulunmakla düşmana bu fırsatı biz vermiş oluyoruz. Binaenaleyh eğer bu suretle imrarı evkat bizim için daha ziyade iktisabı kuvvet etmeyip de düşman için daha ziyade istifade bahş olduğuna hü- kümet kani ise notadan bu (İzmit'de murahasaların içtiması) fıkrasının tayyını ve cevabın daha kat'î ve- rilmesini teklif eylerim.

Yozgat
Süleyman Sırrı

Riyaseti Celileye

Notaya yazılan cevap müsveddesi en muvafık bir şekilde olup ancak Ömer Lütfi Bey arkadaşımızın teklifi veçhile «ceza» kelimesinin «zarar» kelimesine tahvilinden sonra aynen kabulünü arz ve teklif eyle- rim efendim.

22.4.1338
Dersim
Abdülhak

Büyük Millet Meclisi

Riyaseti Celilesine

Ahırrın Avrupa'ya vuku bulan seyahatim esna- sında Heyeti Vekile kararıyle âcizlerine verilmiş olan yevmiye miktarının Meclisi Âlice muvafık ve müna- sip görülen hadde tenzilini sureti mahsusada niyaz ve bu muamelenin hafi bir celsede icrasını - düşman- lara bu bapta yapılabilecek propagandadan ihtira- zen - ayrıca arz ve teklif eylerim efendim.

11 Nisan 1338
Kastamonu Mebusu
Hariciye Vekili
Yusuf Kemal

(Celsei hafiyye meyanında ruznameye. 11.4.1338
Heyeti Umumiyyeye 12.4.1338)

Reddedilmiştir.
22.4.1338
Kâtip
Hakkı

Riyaseti Celileye

Cevabî notanın muhtacı tâdil olan dihetleri hak- kındaki nikatı nazarımı şifahen arz ettiğim veçhile tespit etmek üzere ikmalî müzakerenin yarına talikini teklif eylerim.

Malatya
Lütfi

Riyaseti Celileye

1. Müzakere kâfidir.
2. Cevabî nota müsveddesinin reye vaz ve ka- bulünü teklif eyleriz.

22 Nisan 1338
Canık
Emin
Karahisarısahip
Mehmet Şükrü
Biga
Hamit
Canık
Süleyman

Riyaseti Celileye

Müzakere kâfidir. Nota cevabının aynen kabulü- nü teklif eylerim efendim

Ergani Mebusu
Sırrı

Riyaseti Celileye

Tahliyenin sulha tekaddüm etmesini muhik göste- recek esbab ve delâlet meyanına âtideki mealde bir noktanın ilâvesini teklif eylerim.

Ertuğrul
Necip

Hadisenin lizalesi sebebin refine mütevakıf bulun- ması kaidei külliyesine ve vaziyeti hazırayı tevfid eden esbabın en mühimmi Mondros mütareke vaziyet ve şeraitinin ihlâli olmasına göre dahi tahliyenin, yani o mütareke vaziyetine rücuun her şeye tekaddüm et- mesi lâzimeî hakkaniyet olarak görülmek iktiza eder.

Riyaseti Celileye

Heyeti umumiyesi hakkında müzakere kâfidir. Bir defa da Hariciye Encümenini dinleyerek tashih için verilen takrirlere geçilmesini teklif eyleriz.

22 Nisan 1338
İzmir
Mahmut Esat
Gümüşhane
Hasan Fehmi

Riyaseti Celileye

Arkadaşların bazılarının talebi veçhile (mesaii insaniyeleri) terkiibinden (insaniye) kelimesi tay olunup hristiyan ekalliyetleri himayelerini ve binaenaleyh taassubu hristiyanelerini yüzlerine vurmak gibi bir nezaketsizlik olacağından mezkûr taleplerin reddiyle (mesaii insaniyeleri) tabirinin haliyle ipkasını talep ve teklif eylerim.

Sivas

Mustafa Taki

Riyaseti Celileye

Notada (ceza) yerine (zararlara) kelimesinin yazılmasını ve mesaii insanıyeden (insaniye) sözünün tayyını teklif eylerim.

(Birinci fıkra kabul edilmiştir. Kâtip Hakkı)

22 Nisan 1338

Edirne

Şeref

Riyaseti Celileye

Notanın nahiyeti olan (şu kadar varki) den sonrası katiyeti ihlâl su götürür yeri bulunduğunu ima ediyor. Bu notaya muvafık cevap verecek olsalar bile ihzarî müzakereye taliki mesele etmelerine sebep olacaktır.

Böyle bir teklif ve tedbirin notaların tevali edeceği anlaşılıyorsa o zamana, yani nihayete saklanma-

sını ve (şu kadar var ki) ile başlayan son fıkranın tayyını teklif eylerim.

Ertuğrul

Necip

Riyaseti Celileye

Cevabî notanın müzakeresini yarına talik etmek mütalâa ve muhakeme için zaman kazanmak cihetinden münasip olacağından müzakerenin tehirini ve yarına talikini teklif eylerim.

Çorum

Dursun

Riyaseti Celileye

Nota müsveddesinin dokuzuncu fıkrası, ki dördüncü sahifede muharrerdir. İşte o sahifenin ikinci satırındaki (cezaya) kelimesinin (zararlara) tebdilen tayyını teklif eylerim.

Muş

Ahmet Hamdi

Riyaseti Celileye

Şu kadar var ki fıkrasından sonra (esasatı sulhiye hakkında) bir fıkranın ilâvesini teklif eylerim.

22.4.1338

Siverek

Lütfi